

**Громадська організація
«Київська наукова
суспільнознавча організація»**

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

**учасників міжнародної
науково-практичної конференції**

**«НОВІ ЗАВДАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК
У ХХІ СТОЛІТТІ»**

19–20 червня 2020 р.

**Київ
2020**

УДК 303«20»(063)
Н 73

Н 73 **Нові завдання суспільних наук у ХХІ столітті:**
Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(м. Київ, Україна, 19–20 червня 2020 року). – Київ:
ГО «Київська наукова суспільнознавча організація»,
2020. – 80 с.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 303«20»(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНИХ НАУК

Гончаренко Л. Л.

РОЗРОБКА РАДОЮ ЄВРОПИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВНИХ СВОБОД ВІД 4 ЛИСТОПАДА 1950 РОКУ	5
---	---

Іщук В. С.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО 3 1926–1935 РР.....	9
---	---

Кашка М. Ю., Штегбавер В. В.

АЮРВЕДИЧНІ КУРОРТИ ІНДІЇ	12
--------------------------------	----

Панченко Ю. В.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	15
---	----

Савчук Г. В.

ФОРМУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ ПЕРШОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	18
---	----

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ

Весельська Л. А.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД	22
---	----

Іваненко О. О.

МЕТАТЕОРІЯ ЯК ПРАГНЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО СИНТЕЗУ В СОЦІОЛОГІЇ	25
--	----

Каркач А. В.

ОСОБИСТІСНИЙ ТА ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТНЬОЇ ЛЮДИНИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС.....	29
---	----

Орос О. Б.

НАСИЛЬНИЦЬКІ ТА АГРЕСИВНІ ПРОЯВИ СЕРЕД МОЛОДІ.....	33
---	----

Северинчик О. П.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	36
---	----

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ

Анацька Н. В.

ЕТИКА МАЙБУТНЬОГО – РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ	38
--	----

Гапченко О. В. ІДЕЯ ПАТРІОТИЗМУ В ПРОЦЕСАХ УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ І НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	42
Ель Гуессаб Карім АРАБСЬКА КУЛЬТУРА ЯК МОДУС МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	46
Лопуга О. І. НАУКА В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ КОМУНІКАТИВНОГО СУСПІЛЬСТВА	48
Щербина А. М. МЕТАРЕГУЛЯЦІЯ ЯК АТРИБУТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	51
 НАПРЯМ 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТОЛОГІЇ	
Савон К. В. ЗДОБУТКИ ТА НЕДОЛІКИ ВНУТРІШНЬОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	56
Сунгурова С. Р. ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ	60
Хрустінський О. В. РОЗБУДОВА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: БАЗОВІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ	63
Шабанов М. О. ПОЛІТИЧНИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ РЕЖИМНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СУТНІСТЬ, ЗМІНИ, ДИНАМІКА	67
Явір В. А. ВЗАЄМОДІЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ	72

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНИХ НАУК

Гончаренко Л. Л., кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права та міжнародних відносин
*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

РОЗРОБКА РАДОЮ ЄВРОПИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВНИХ СВОБОД ВІД 4 ЛИСТОПАДА 1950 РОКУ

Діяльність Ради Європи багатогранна, вона поширюється на правову, економічну, соціальну, наукову і культурну сфери. Однак найбільших досягнень організація домоглася, насамперед, в області захисту прав і свобод людини, які були закріплені у основоположному документі Ради Європи – Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини [4], від 4 листопада 1950 р., а також в цілому ряді інших конвенцій [3].

Починаючи з другої половини 40-х рр. ХХ ст. питання розробки документів щодо захисту прав і свобод людини, активно обговорюються в європейських владних структурах. В 1949 році велика кількість делегатів Консультативної Асамблеї Ради Європи наполягали на підготовці спеціальної конвенції про права людини для Європи. Дев'ятого серпня 1949 р. Поль-Анрі Тейтжен (Франція), Максвелл Файф (Великобританія) і Антоніо Азаро (Італія) внесли в Асамблею пропозицію, в якій йшлося про те, що Асамблея рекомендує державам-членам Ради Європи визнати принцип колективної відповідальності за забезпечення поваги прав людини та основних свобод і для цього негайно укласти конвенцію, згідно з якою, кожна держава-член зобов'язується:

а) зберігати в недоторканності права людини і основні свободи, гарантовані конституцією, законами та адміністративною практикою, вже існуючими у відповідних країнах на дату підписання конвенції;

б) створити Європейську комісію з прав людини і Європейський суд з прав людини з метою забезпечити дотримання вищезгаданої конвенції.

Через десятиліття, Поль-Анрі Тейтжен визначив 19 серпня 1949 р. як дату, коли Європейська конвенція про права людини стала частиною позитивного права [1, с.24].

Навіть на сьогодні ряд положень проекту виглядає досить радикально, адже у Європейського Суду з прав людини немає повноважень на скасування рішень органів державної влади країн-членів Ради Європи. Тому неважко уявити собі, які суперечливі почуття міг викликати проект міжнародного договору з прав людини, що передбачав сильний механізм контролю за виконанням зобов'язань. У цьому зв'язку цілком зрозуміло, чому узгодження тексту проекту викликало настільки гострі дебати у всіх органах Ради Європи.

У зв'язку з цим, під час обговорень було вирішено, що в тих умовах можна гарантувати лише такі права і основні свободи, які на той момент вже були визначені демократичними режимами і визнані ними після тривалого застосування [5, с. 216]. Вони повинні були ґрунтуватися на праві, перерахованих положеннях Загальної декларації прав людини. У запропонованому проекті конвенції перераховувалися 12 істотних прав, кожне з яких супроводжувалося прямим посиланням на статті Загальної декларації, передбачалося створення Європейського суду та Комісії з прав людини, як окремим особам, так і державам надавалося право подавати петиції до Комісії. Комісія, в свою чергу, могла передавати справи до Суду [5, с. 218].

Пропозиції про створення Комісії та Суду схвалили не всі. Однак, відкинувши доведення, в яких відстоювалася святість державного суверенітету, і підтримавши пропозицію про створення Суду, П.-А.Тейтжен у промові 7 вересня 1949 р. повернувся до теми порушення прав людини під час Другої світової війни. У своїй промові він говорив про те, що демократичні країни не стають нацистськими за один день. Він зазначав, що свободи придушуються по черзі – в одній сфері, потім в іншій. Душиться громадська думка і національне сумління. А потім, коли все в порядку, запановує «фюрер», і цей процес розвивається аж до печей крематорію. П.-А.Тейтжен вважав, що повинна існувати совість, яка стривожить розум нації, попередить про небезпеку і покаже, що ця дорога може призвести навіть до Бухенвальду або Дахау. Він вважав, що Міжнародний суд, який діятиме в рамках Ради Європи, і система нагляду та гарантій могли б стати такою совістю [6, с. 6].

Представник Італії Домініло настільки ж ясно висловився за створення нового європейського регіонального міжнародного суду. 8 вересня 1949 р. він роз'яснив, чому не підійде Гаазький Міжнародний суд. На думку Домініло, Міжнародний суд в Гаазі не був європейським судом, так як він не відповідав основоположній меті Ради Європи, а саме завдання створення міжнародного юридичного органу. Подача апеляцій в Суд, компетенція якого є позаєвропейською, не сприяє формуванню європейської єдності. Крім того, за Статутом Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний суд в Гаазі приймає лише скарги, що подаються державами. Рада Європи в свою чергу повинна зайнятися делікатним питанням, а саме, Європейський Суд повинен надати можливість окремим особистостям, які стверджують, що їх основоположні права і свободи порушені, подавати скаргу або апеляцію [5, с. 156-158].

Спірним виявилось питання і про право подання індивідуальних скарг. Однак багато делегатів, в тому числі і представник Великобританії сер Максвелл-Файф, наполягали на тому, що необхідно дати кожній людині особисту можливість утвердити свою гідність і попередити несправедливість [5, с. 200].

Не маючи можливості одразу ж вирішити назрілі питання, була скликана Конференція вищих посадових осіб, які мали б відповідні інструкції своїх урядів в питанні вирішення неузгоджених проблем. З 8 по 17 червня 1950 р. відбувалася Конференція вищих посадових осіб урядів держав-членів Ради Європи. В результаті якої була підготовлена доповідь, з уніфікованим текстом Конвенції, хоча єдності в думці серед учасників досягти так і не вдалося. Що ж стосується проблеми створення Європейського Суду з прав людини, то було ухвалене рішення зробити факультативним повноваження Суду розглядати справи по Конвенції, тобто ця компетенція Європейського Суду ставилася в залежність від відповідної заяви з боку тієї чи іншої держави-учасника Європейської конвенції.

Після консультацій з Комісією з правових питань Консультативної Асамблеї Комітет Міністрів розглянув доповідь Конференції на своїй сесії на початку серпня 1950 р. Саме тоді Комітетом вперше було розглянуто і схвалено пропозицію Великобританії про те, щоб зробити право на подачу петицій приватними особами так само факультативним. Комітет Міністрів схвалив проект Європейської конвенції 7 серпня 1950 р., уряди підписали конвенцію 4 листопада 1950 року. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод вступила в силу 3 вересня 1953 р. Отже, завдяки активній діяльності представників Ради Європи

та задля недопущення обмеження прав та свобод людини 4 листопада 1950 року була підписана Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, яка діє і на сьогодні та закріплює права людини і основні свободи, що забезпечують захист особистості від посягань з боку третіх осіб і державної влади, дозволяють людині самостійно будувати своє життя і безперешкодно брати участь в житті суспільства.

Література:

1. Дженис М., Кей Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека: практика и комментарии / М. Дженис, Р. Кей, Э. Бредли; [пер. с англ.]. – Москва–Будапешт, 1997. – 607 с.
2. Заблоцька Л.Г., Федорова А.Л., Шинкаренко Т.І. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи / Л.Г. Заблоцька, А.Л. Федорова, Т.І. Шинкаренко. – К.: Фенікс, 2007. – 224 с.
3. Зібрання актів європейського права / [за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. І. Муравйова]. – К.: Редакція журналу «Право України». – Вип. 1. Європейський Союз. – 2013. – 1051 с.
4. Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.
5. Collected Edition of the "Travaux Préparatoires" of the European Convention on Human Rights: Preparatory Commission of the Council of Europe, Committee of Ministers, Consultative Assembly, 11 May-8 September 1949. – Strasbourg, 1975. – 354 p.
6. Robertson A. Human rights in Europe being an accaint of the European Convention for the Protection of Human rights and Fundamental Freedoms signed in Rome on 4 Nov. 1950. / A. Robertson. – N.-Y., 1963. – 280 p.

Ішук В. С., студент III курсу
факультету історії права і публічного управління
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО З 1926–1935 РР.

Актуальність статті. Через 4 роки після смерті Юзефа Пілсудського відбулася жаклива подія на міжнародній арені Європи, була розділена Польща між Німеччиною та СРСР. Тобто знову польська держава втратила свою самостійність, в польській історіографії називають ці події як п'ятий поділ Польщі. На нашу думку, саме завдяки зовнішній політиці Юзефа Пілсудського не вдалося Німеччині та СРСР напасти на Польщу, а тільки після його смерті.

Мета статт. У своїй статті ми постановили за мету дослідити зовнішню політику Юзефа Пілсудського під час санаційного режиму, через аналіз його співпраці з європейськими державами та заключення з ними мирними договорами.

Основними джерелами при написанні статті були мемуари Юзефа Пілсудського та епістолярна спадщина. А також його основні розпорядження та накази щодо співпраці з європейськими державами.

Щодо історіографії даної теми, то найкраще розкриває ці питання польський історик Станіслав Серповського, у своїй праці «Пілсудський і його закордонна політика». Також слід зазначити про таких авторів, як Чубинський Антонін, Єжи Пруса, Влодзімеж Суля, ці автори розкривали зовнішню політику Юзефа Пілсудського та аналізували міжнародні договори, які заключав маршал польської держави і чи були вони вигідними для Польщі.

Лінію зовнішньої політики Польщі, творцем якої був Пілсудський, називають політикою рівноваги або рівновіддаленості. Про її ефективність та результати до наших днів точилися запеклі суперечки.

Її суть полягала в побудові міжнародної позиції Польщі, спираючись на реальні власні сил. Вторинне забезпечення становили союзи та двосторонні угоди, оскільки Пілсудський не вірив у ефективність колективних договорів [6, с. 183].

Дві головні проблеми для Польщі на міжнародній арені: стосунки з Німеччиною та СРСР. Саме це спонукало Пілсудського видати загальну директиву у відносинах із найближчими, але неприхильними

сусідами Польщі полягало в тому, щоб не допустити їхнього зближення, що могло відбутися тільки за рахунок Польщі, намагаючись водночас зберегти добрі відносини.

В грудні 1927 році відбулося сесія Ліги Націй, згідно із позовом литовського уряду вони звинуватили Юзефа Пілсудського у втручання внутрішньої політики Литви. На що Юзеф Пілсудський відповів так: «Справа Литви для нас дуже важливі, і особливо внутрішнє становища, тому що самі державі Литви активно діють радянські агенти, що можуть загрожувати інтересам Польщі, тому ми намагаємося захистити інтереси Литви і Польщі, від зовнішніх чинників» [3, с. 37]. Тобто Пілсудський намагався захистити Польщу від радянського впливу, не зважаючи на порушення міжнародних прав.

Склалися інакші стосунки з Чехословаччиною, але хоча також були певні спірні питання. Особливо змінилися стосунки із Чехословаччиною, коли Юзеф Пілсудський поставився вороже до утворення так званої Малої Антанти. Чому вороже поставився Пілсудський до Малої Антанти, можливо через те, що туди входила якраз Румунія. Саме з Румунію відбувся гострий конфлікт через спірні території, особливо ті, де багато нафтових поклади в Карпатах.

Ключову ролі у міжнародні політиці Юзефа Пілсудського якраз відіграв важливий союз із Франції. Але сам маршал шукав кращого союзника в Європі, для цього він налагодив стосунки із Англією. Опозиційні сили заявляли, що саме англійський уряд підтримав переворот в травні 1926 року і тому важливо вони наводили тільки один факт, що після перевороту польські акційні папери на Лондонські біржі піднялися двічі [2, с. 150].

Щодо союзу з Англії Юзеф Пілсудський наголосив під час засідання державного комітету оборону, яке відбулося в Замку 23 листопада 1926 році, Пілсудський заявив так: «Англія карає нас не раз, через наших сусідів, тому ми можемо мати дует від неї, тим більше Англія що вона прагне мати вплив в Східні Європі» [3, с. 54]. Отже, Пілсудський прагнув щоб його держава мала великий вплив на європейському континенті, заради цього він шукав надійних союзників і цим союзником мала стати саме Великобританія.

Пілсудський активно розпочав пошук нових союзників, остаточним кроком підштовхнуло для зміни своїх дипломатичних поглядів стало успіх партії Гітлера на вересневих виборів до рейхстагу. У серпні 1931 року було відправлено Станіславом Патеком на переговори з Москвою. Також маршал зазначив про можливість укладання договорів з державами Балтії та Румунії. В липні Пілсудський оголосив про ратифікацію мирних договорів з Фінляндією,

Латвією та Естонією. І вже 1932 році було підписано пакт про ненапад із СРСР [3, с. 61].

Вже 30 січня 1933 року до влади в Німеччині прийшов Адольф Гітлер, що для Пілсудського це був сигналом загострення польсько – німецьких відносин. Вже на початку 1933 року Юзеф Пілсудський пропонував передусім Франції оголосити ультиматум Німеччині щодо її озброєння. У разі відмови відбудеться вторгнення польської армії в Східну Пруссію та Сілезію, а французької – до Райнської області та Баварії. Але ця ідея Пілсудського не отримала підтримки у французького уряду [5, с. 350].

Тоді Пілсудський в середині квітня він доручив Бекові організувати зустріч польського посла Висоцького в Берліні з Гітлером. У разі провалу Пілсудський розпочав готуватися до формування уряду оборони та національної єдності і планувалося долучити опозицію. І вже 2 травня Гітлер заявив що він за мирні стосунки з поляками.

У вересні 1934 року Пілсудський заявив що Польща відходить від Версальської системи, тому що вона обмежує нашу державність у плані оборони. Пілсудський активно стежив за подіями на міжнародні ситуації та розумів, що може дойти до війни. З його ініціативи було створено спеціальну інспекцію під назвою «Лабораторією», де мала досліджувати можливість нападу на Польщу з великих держав [3, с. 80].

Отже, міжнародна політика Юзефа Пілсудського базувалася на рівновазі між великими державами Європи та знаходження компромісу з європейськими державами, що не суперечили польській державі. Переважно відбулися зміни в зовнішній політиці, Пілсудський розпочав іти на співпрацю з авторитарними країнами Європи. Головна задача яка не змінювалася в Маршала в міжнародній політиці це про могутність Польщі в Європі.

Література:

1. Pisma zbiorowe. Instytut Jozefa Pilsudskiego Histori Polski. T. 8 – Warszawa 1937. – 397 с.
2. Czubiński Antoni. Przewrót majowy 1926 roku. Młodzieżowa Agencja Wydawic. Warszawa – 1991. – 300 с. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication>.
3. Stanisława Sierpowskiego. Piłsudski i jego polityka zagraniczna (1926–1935). Warszawa – 1987. – 90 с. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication>.
4. Даря Нелич та Томаш Нелич. Юзеф Пілсудський легенди і факти. Видавництво політичної літератури. Москва – 1990. 640 с.

5. Влодзімеж Суля Юзеф Пілсудський. Пер. з пол. Миколи Яковини. Дух і Літера. Київ – 2018. 450 с.
6. J. Woysawillo. Józef Piłsudski: życie, idee i czyny 1867–1935. Warszawa, 1937. 239 с.

Кашка М. Ю., кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри туризму
Штегбавер В. В., магістр

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

АЮРВЕДИЧНІ КУРОРТИ ІНДІЇ

Аюрведа – це споконвічна індійська система лікування, коріння якої сягають глибокої давнини. Її засновниками були ті ж великі провидці і мудреці, які створили самобутні системи йоги і медитації. Аюрведа виникла як частина ведичного знання – всеосяжної духовної науки, створеної для того, щоб дати людям всебічне уявлення про Всесвіт, який живе в відповідності до єдиного закону. Ведичне знання включає в себе йогу, медитацію і астрологію; Аюрведа є її відгалуженням, в центрі уваги якого знаходиться фізичне тіло. Спираючись на ведичне знання у всій його глибині і широті, вона розробляє і застосовує принципи траволікування [1].

За свою тривалу історію Аюрведа пройшла кілька етапів розвитку. Разом з ведичною культурою вона поширилася на схід до самої Індонезії, а на захід – до Греції, де під її впливом розвинулась подібна їй медична система. Пізніше, Аюрведу широко використовували буддисти, які внесли в неї багато доповнень. Разом з цією релігією вона проникла в інші країни, склавши основу традицій лікування в Тибеті, Шрі-Ланці, Бірмі та вплинула на китайську медицину. Багато хто з великих буддійських мудреців слідували в своїй практиці принципам Аюрведи. Таким чином, Аюрведа – це традиція, яку можна плідно використовувати в умовах самих різних культур, епох і кліматичних зон [1].

В процесі створення глобальної медицини, якій належить об'єднати кращі досягнення медичних традицій всіх країн, Аюрведі належить важлива роль. Зараз формується нова всесвітня натуропатична система, основу якої складають західна медицина минулого і традиційні системи лікування народів світу, що

переглядаються з позицій сучасної науки. Серед цих систем, Аюрведа, мабуть, найбільшою мірою здатна стати відправною точкою для такого синтезу. Вона має надзвичайно широкий спектр методів лікування, медичними та духовними традиціями. Індійська медицина є найдавнішою з усіх систем лікування [3, с. 272].

Аюрведу практикують приблизно триста п'ятдесят тисяч зареєстрованих лікарів. Індійська традиційна медицина вивчається в Індії під загальним керівництвом Центральної Ради по Дослідженню Староіндійської медицини, який включає національну мережу науково-дослідних інститутів. Уряд Індії заснував два дослідних центра для роботи в області аюрведи. Понад 150 наукових об'єднань і центрів, як правило, при медичних коледжах, досліджують сучасними методами різні аспекти древнього вчення. У місті Джамнагар, штат Гуджарат, заснований університет, де готують фахівців і дослідників в області аюрведи [2, с. 35].

Таблиця 1

Аюрведичні курорти Індії

Назва курорту	Вартість програми
Kalari Kovilakom 5 * – аюрведичний палац	Мінімальна вартість 14-денної програми на двох від 11 450 \$;
Carnoustie Ayurveda & Wellness Resort – це розкішніший аюрведичний курорт Індії класу люкс	Мінімальна вартість 14-денної програми на двох від 7 022 \$
Marari Beach Resort – один з найбільших і професійних курортів Індії, побудований на відокремленому пляжі Марарі в Кералі	Мінімальна вартість 14-денної програми на двох від 3 670 \$
Курорт Kalari Rasayana	Мінімальна вартість 14-денної програми на двох від 11 991 \$
Курорт Maha Gedara (Маха Гедар)	Мінімальна вартість 14-денної програми на двох від 3 677 \$
Ananda in Himalaya 5 * deluxe – розкішний курорт в Гімалаях. Курорт був тричі удостоєний почесного звання СПА №1 в Світі	Мінімальна вартість 14-денної програми на двох від 17 581 \$
Soukya Holistic Centre 5 * – один з кращих центрів Аюрведи в Азії	Мінімальна вартість 14-денної програми на двох від 24 250 \$

Останніми роками в Україні серед широкого загалу шириться мода на Аюрведу, в якій важливе місце посідає профілактика хвороб, у тому числі й популяризація здорового способу життя та наближення людини до природи. В українських ЗМІ періодично з'являються повідомлення про те, як топ-політики, відомі бізнесмени чи артисти відвідують аюрведичні курорти Індії.

У всіх курортних зонах Індії є аюрведичні салони біля готелів. Основний напрямок їх діяльності – програми очищення й омолодження організму з використанням масажу, лікарських трав і рекомендацій з харчування.

Індія – світовий центр аюрведичних курортів різних цінових сегментів. Приклади аюрведичних курортів преміум сегменту наведено у таблиці 1.

Аюрведичні програми включають: омолоджуючу програму, антистресову програму, програму зниження ваги, очищення тіла, посилення імунітету і довголіття, лікування хребта, лікування псоріазу, лікування суглобів і кісток, програму краси і здоров'я, що спрямована на поліпшення кольору обличчя, тонушу шкіри і краси фігури.

Таким чином, високий рівень сервісу, широкий набір методик системи Аюрведи надає конкурентну перевагу курортам Індії та збільшує її привабливість для туристів.

Література:

1. Історія Аюрведи URL: http://konarkayurveda.com.ua/ua/textpage_id/8.html (дата звернення: 15.05.2020).
2. Тиварі М. Аюрведа. Секрети зцілення. Фенікс 2006. 736 с.
3. Conboy L, Edshteyn I, Garivaltis H. Ayurveda and Panchakarma: measuring the effects of a holistic health intervention. Scientific World Journal, 2009. P. 272–280.

Панченко Ю. В., кандидат історичних наук,
доцент кафедри психології,
політології та соціокультурних технологій
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розуміння життя суспільства і життя окремої людини неможливе поза розумінням такого явища, яке визначається поняттям «етнос», «нація». Суть та особливості їх глибоко, ґрунтовно та досить суперечливо розробляються багатьма вченими вітчизняною та зарубіжної історії.

Проблема формування націй, в тому числі і політичних, а також формування етнонаціональних відносин впродовж тривалого часу була і залишається актуальною, тому що, по-перше, розвиток народів Землі призводив до зіткнення і суперництва між ними у боротьбі за економічне, політичне та духовне панування, а по-друге, окремі політики завжди використовували і продовжують використовувати «національну карту» для досягнення особистих, як правило антигуманних цілей, виходячи з принципу «роз'єднуй та володарюй».

Ці тези присвячені дослідженню української нації та переслідують мету розглянути проблеми та перспективи розвитку, формування українського етносу як політичної нації.

Сучасний український етнос включає в себе всіх осіб, хто незалежно від країни проживання вважає себе українцем. Ядром українського етносу є українці, що проживають в Україні і становлять українську етнічну націю. Українці, що проживають на територіях інших держав (США, Канада, Австралія, Росія т. і.) складають етнонаціональні групи і є частиною українського етносу, але не української нації. До складу українського етносу належать на території України етнографічні групи. Зокрема, це русини, що проживають зараз на території Закарпатської обл. в східній частині Словаччини та на південному заході Польщі. Всього за переписом 2001 р. в Україні трохи більше 10 тис. назвали себе русинами. До етнографічних груп українського етносу належать бойки, які живуть на північних і південних схилах Карпат, говорять на галицько-буковинському діалекті української мови; гуцули, лемки, литвини, поліщуки.

Сьогодні Україна має вирішувати низку загальнонаціональних проблем: це і ситуація на сході країни, і в Криму.

Каталізатором формування нації є національна ідея, яка стає категорією історичною, філософською, політичною, етнічною. Національна ідея – це весь комплекс проблем самоствердження нації, її прав і свобод, відчуття народом своєї внутрішньої єдності, зв'язку поколінь і традицій, розуміння і сприйняття народом ідеального облаштування суспільного життя і власної держави.

Національна ідея формується під впливом традицій, культури, усього середовища національного буття народу. Водночас національна ідея концентрує зусилля нації, прискорює динаміку розвитку національної держави, робить її економічно сильною, успішною і самостійною.

Українська національна держава, підвалини якої були закладені 16 липня 1990р. Декларацією про державний суверенітет України, виникла як закономірний результат розвитку української нації. За своєю територією, економічним та інтелектуальним потенціалом, етнічним складом населення Україна реалізувала свої права на самостійний розвиток. Найскладнішою проблемою вирішення національної політики був і залишається Крим, який є складовою частиною України. Проблема повернення Криму, його орієнтації на нашу державу, проблема національної компліментарності з українцями, симпатій до України – це низка стратегічних завдань, що стоять перед державою для відтворення державного кордону.

Наступною проблемою політичної нації є саме національна ідея. Вірніше не саме ідея, а те що вона в Україні досі не сформульована, і одна з причин полягає в тому, що довгі століття Україна не представляла собою єдиної територіальної структури: схід, центр, південь були у складі Росії з XVII ст., а захід впродовж шести століть знаходився у складі польської, австро-угорської, румунської і чехословацької держави. В закріплених державних кордонах Україна постала після закінчення другої світової війни, а також після передачі в її адміністративну юрисдикцію Кримської області (1954р.). Для історії формування національної держави термін невеликий. Тим більше, що на означених територіях різні історії розвитку, різні культурно-цивілізаційні цінності і традиції, різна ментальність.

В Україні крім того існує проблема щодо реалізації національної політики.

Національна політика – це діяльність держави спрямована на вирішення комплексу проблем і суперечностей, що об'єктивно виникають у сфері міжнаціональних відносин, на створення сприятливих умов для розвитку корінного етносу та національних меншин за допомогою забезпечення рівних прав громадян незалежно

від раси, етнічного походження, розвитку культурної самобутності кожного етносу, соціально-економічні і політико-культурні взаємини народів-етносів між собою та їхні взаємини з державою, взаємовідносини народів-етносів з їхніми етнородичами в інших державах. Демократизм національної політики передбачає конституційну рівність всіх громадян держави незалежно від їх національної приналежності і забезпечення на державному рівні умов для задоволення інтересів корінних націй і національних меншин. Україна прагне забезпечити реалізацію саме такої політики.

Розглядаючи перспективи формування політичної нації в нашій країні можна підкреслити те, що військових конфлікт в східних регіонах, захоплення Криму – це ті події, що уповільнили процес консолідації нації і відокремили частину українців від політичного життя Батьківщини. Для вирішення всіх цих проблем необхідний час, і також необхідність акцентувати увагу в державній національній політиці саме на тих аспектах нашого життя, що об'єднують і надають спільне всім українцям. Підкреслювати і цінувати, а не засуджувати і знищувати все те, що в культурних традиціях та історичних цінностях нас відрізняє.

Література:

1. Основи політичної науки: Курс лекцій за ред. Б. Кухти, ч. 2. – Львів, Кальварія, 1997. – С. 291-324.
2. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). – К.: «Либідь», 2002. – С. 540-566.
3. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Україно-канадський проект «Демократична освіта», ІВО. – К.: Вид-во «АйБі», 2002. – С. 568-597.
4. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенко. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004.

ФОРМУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ ПЕРШОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Після завершення Першої світової війни була реалізована ідея незалежної Чехословацької республіки. Важливим етапом у будівництві новоствореної держави стало прийняття основного закону, який повинен був закласти конституційні основи та межі її функціонування.

В даній розвідці основна увага приділена формуванню повноважень інституту глави держави. Адже, повноваження президента в конституції, визначають в першу чергу те, з якими обмеженнями і кордонами буде глава держави зустрічатися.

Т.Г. Масарик виконував функції глави Чехословацької держави з листопада 1918 р. до грудня 1935 р. Ще до створення держави він брав участь у розробці основоположних конституційних принципів. Так, Декларація незалежності чехословацького народу, підписана Т. Масариком 18 жовтня 1918 р., певною мірою висвітлювала принципи конституції нової держави. Декларація заперечувала можливість федеральної перебудови Австро-Угорщини і проголосила самостійність Чехословацької держави, яка мала інституціоналізуватися на принципах демократії. Однак, про структуру державних владних органів не згадувалось [1, с. 14].

Вперше про функції президента йшлося у тимчасовій конституції від 13 листопада 1918 р. В § 7-11 тимчасової конституції встановлювався порядок обрання президента Національними зборами, термін його повноважень та функції. Президент обирався Національними зборами більшістю у дві третини присутніх депутатів. Він був головнокомандувачем війська, приймав послів, оголошував війну (після затвердження Національними зборами) та укладав мир, призначав старших офіцерів, суддів і чиновників, і мав право пом'якшувати або скасовувати вироки. Серед президентських повноважень згідно тимчасової конституції було також право президентського вето, яке однак, парламент міг скасувати [2].

Звичайно, такі обмежені повноваження президента особливо турбували Т. Масарика після його повернення з-за кордону. Пізніше, їх було сприйнято за пряму образу президента. Внаслідок цього, з метою досягнення змін, були проведені переговори. Щодо цих

протирич один з авторів конституції Вацлав Боучек в травні 1919 р. послав Т. Масарику лист, в якому він пояснює опір «сильному» президенту (який часто інтерпретувався як напад проти Т. Масарика) «конституцію ми робимо і для тих недобрих пір, коли його вже не буде між нами» [3, с. 91].

Згодом, у бесідах з К. Чапеком, Т. Масарик так прокоментував свої повноваження визначені основним законом: «Я довго роздумував над тим, хто він такий і яким повинен бути – президент демократичної держави. Коли готувалася конституція, багато хто уявляв собі, що функція президента республіки буде скоріше репрезентативною, де-факто без можливості прямого впливу на політичні події. Це було аналогом суворой конституційної монархії (англійської), проте наша перша конституція не була належно підготована ні теоретично, ні практично; ми перейняли старий державний апарат (це було правильно), а нове робилося під тиском вичент змінених обставин. Я застосовував свій вплив з допомогою Швегли та ще кількох осіб. Наприклад, я доклав зусиль для того, щоб президент мав конституційне право не лише схвалювати проекти уряду і, за потреби, ініціативно виступати в парламенті. Мені йшлося також про те, щоб забезпечити фаховість адміністрації та уряду; тому в нас уряд комбінований – парламентарний і професійний, а звідси також – постійність головних урядовців (Швегла, Бенеш та інші.)» [4, с. 163].

Питання про повноваження президента на слуханнях у Конституційному комітеті навесні 1919 року підняло різні думки. З одного боку стояли радикальні демократичні формулювання про те, що основні конституційні повноваження слід покласти на Національні збори, а не на президента, що в свою чергу більшою мірою відповідає республіканізму; з іншого боку, думка, що «позиція президента є його образою» (професор Ї. Гетцель), що призводить до переконання, що відродження нації, яка була поневолена триста років зажадає сильної людини (Ф. Вейра) [1, с. 17].

Таким чином, тимчасова конституція двічі зазнала змін: законом 138/1918 (11 березня 1919 р.) та законом 271/1919 (23 травня 1919 р.). Поправки стосувалися Національних зборів та президента. Парламент було розширено з 256 депутатів до 270. Головні зміни стосувались президента республіки [5, с. 118]. Згідно з законом № 271/1919 уряд призначався і відзивався президентом, і був йому підзвітний. Президент також отримав право бути присутнім на засіданнях уряду, а також міг вимагати письмового повідомлення від будь-якого міністра з питань, що входять у його компетенцію. Зміни, які були відображені у законі № 271/1919 були перенесені до постійної

конституції. Отже, за час дії тимчасової конституції інститут президента зазнав еволюцію, яку можна охарактеризувати як розвиток від «слабкого» президента до «сильного».

Вже протягом 1919 року почалася робота над новим, на цей раз остаточним варіантом конституції Чехословацької республіки.

Основним творцем Конституції був професор празького юридичного факультету Їржі Гетцель. Іншим юридичним теоретиком був професор юридичного факультету у Брно – Франтішек Вейр. Поруч з ними істотний вплив на підготовку остаточного варіанту основного закону мав майстер політичних компромісів Антонін Швегла. Підготовка нової конституції держави проходила досить повільно, оскільки державна влада ще не була консолідована, а нова структура органів республіки була щойно побудована.

Серйозний вплив на законотворчі ініціативи зробило конституційне законодавство Франції періоду Третьої республіки (особливо органічні закони 1875 р.), Конституція США 1787 р., почасти – австрійське та швейцарське державне право.

Постійна конституція Чехословацької республіки була затверджена 29 лютого 1920 року. Конституція республіки складалась з преамбули, шести розділів і 134 параграфів. У § 2 говориться, що «Чехословацька держава є демократичною республікою, головою якої є обраний президент». Повноваження президента республіки містились в третьому розділі. Президент обирався двома палатами парламенту строком на 7 років. Головою республіки міг бути обраний громадянин Чехословацької республіки який досяг віку 35 років. Вік 35 років, був визначений навмисно, у зв'язку з міркуваннями про можливе наступництво найближчого соратника Т. Масарика – Едварда Бенеша.

Президент був головнокомандуючим, вищим представником республіки в міжнародних відносинах з правом укладання та ратифікації міжнародних договорів ЧСР, мав право оголошувати війну і укласти мир, приймати і акредитовувати дипломатичних представників, призначати всіх професорів вузів, суддів, державних чиновників і офіцерів, оголошувати про пом'якшення кримінального покарання або помилування і т. д. Відносно парламенту Президент мав право скликання, закриття та відстрочення сесій, а також розпуску палат [6].

Незважаючи на розширення повноважень президента республіки і зміцнення його позиції в порівнянні з тимчасовою конституцією, глава держави не отримав значних повноважень.

Від формального статусу глави держави, однак, необхідно відрізнити фактичний статус першого президента – Т. Масарика. Своєю харизмою та авторитетом він отримав положення, що значно перевищило законний зміст конституційних повноважень.

Література:

1. Eva Broklová Prezident Republiky československé. Instituce a osobnost T.G. Masaryka. Praha, 2001. – 143 s.
2. Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html
3. Pehr Michal: Postavení československých prezidentů v ústavním systému a role hradu jako jednoho z mocensko-politických center československého politického vývoje / Michal Pehr // Křehké vítězství. 28. říjen v paměti Hradu. Proměny československé státnosti 1918–1948. – Praha: Mlada fronta, 2008. – S. 89-106.
4. Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком / Карел Чапек ; [пер. з чес. Л. Кіцила; післясл. М. Нагорняка]. – Львів: Астролябія, 2010. – 464 с.
5. Karel Schelle Organizace československého státu v meziválečném období (1918–1938). Praha, 2006. – 470 s.
6. Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ

Весельська Л. А., кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою

*Національна академія державного управління
при Президентові України
м. Київ, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

На сьогодні наявність великої кількості нелегальних мігрантів свідчить про недосконалість функціонуючої системи управління міграційними процесами. Розглянемо досвід регулювання міграційних потоків і розвитку міграційної політики в зарубіжних країнах.

До прикладу, у Великобританії існують певні механізми диференційованого залучення і відбору іноземних громадян. Так, в 2008 р було прийнято Імміграційні правила, відповідно до яких всі іноземні громадяни, які не є громадянами держав-членів Євросоюзу, розподіляються на п'ять категорій:

- висококваліфіковані мігранти, які володіють винятковими знаннями;
- кваліфіковані працівники;
- низько-кваліфіковані працівники, які використовуються для виконання тимчасової роботи;
- студенти;
- молодь.

Іноземний громадянин, який виявив бажання працювати у Великобританії, відповідно до однієї із п'яти категорій повинен отримати певну кількість балів для того, щоб отримати дозвіл на в'їзд до Великобританії та легальне працевлаштування. Для обчислення балів по кожній категорії іноземних громадян беруться до уваги освіта, професія (спеціальність), досвід роботи та інші ділові якості іноземного громадянина – потенційного працівника у Великобританії. Так, якщо іноземний громадянин хоче в'їхати до Великобританії у якості висококваліфікованого фахівця, то, якщо у нього є ступінь

бакалавра, він отримує 30 балів, якщо ступінь магістра – 35 балів, а якщо має науковий ступінь – 50 балів.

Не менш цікавим є досвід Швеції в регулюванні міграційних потоків. Там до розробки міграційної політики широко залучаються бізнес-структури. На спільних конференціях представники влади та бізнес-спільноти обговорюють план з інтеграції іноземних працівників на місцях. Бізнес в першу чергу зацікавлений в отриманні прибутку від найманої праці, в тому числі іноземного, а тому і в створенні умов, що сприяють більш швидкій адаптації мігрантів, що у майбутньому відображатиметься на їх емоційному стані, а отже, і на якості праці.

Крім цього, у Швеції видається інформаційний буклет для мігрантів, який містить відповіді на всі основні питання, пов'язані з інтеграцією до приймаючого суспільства. Буклет є не просто черговою рекламною брошурою, а повноцінним виданням, яке поширюється в країнах-постачальниках мігрантів, а також міститься у інтернет-мережі. В останні два роки особлива увага у цій державі приділяється ефективному розгляду заяв на отримання політичного притулку.

Як відповідь на останні тенденції по збільшенню припливу біженців у Європу, дане питання (політичного притулку) назване одним із пріоритетних і у Швейцарії, в той час як для неї традиційним є акцентування уваги на залученні саме трудової міграції (зокрема, висококваліфікованої). З 1 липня 2012 набув чинності план з регулювання надання притулку. Документи мігрантів з безвізових європейських країн, згідно плану, розглядаються тепер протягом 48 годин, що сильно прискорило процедуру. При цьому депортація нелегальних іммігрантів придбала більш централізований характер: вона була перенесена виключно в аеропорти Цюриха і Женеви.

В цілому, згідно зі статистичними даними на кінець 2014 року, кількість мігрантів в країні, що змогли отримати легальний статус становить 1,82 мільйона, тобто більш 23% від загальної кількості населення. За останній рік 26 тисяч осіб звернулися з проханням про надання притулку (серед країн лідирують Еритрея, Нігерія, Танзанія, Сирія, Сербія і Афганістан). При цьому, частка вихідців з неєвропейських держав зросла на 0,9%, з європейських – на 4,1%. Загалом 64% мігрантів прибуло до Швейцарії з країн ЄС (104 350 чоловік) по лінії працевлаштування. З метою стримування міграційних потоків у Швейцарії чинною є квота – не більше 5000 короткострокових дозволів на роботу і не більше 3500 довгострокових (для громадян третіх країн) на рік. Крім того, 85% всіх прибулих з метою працевлаштування мали високу кваліфікацію.

Як показує аналіз поточної ситуації та узагальнення досвіду регулювання міграційних процесів у різних країнах світу, фундаментальними засадами для формування державної міграційної політики України щодо міграції із-за кордону має бути визначення чітких потреб у робочій силі. Вони мають бути засновані перш за все на економічних, геополітичних та національних інтересах України.

Пріоритетними у регулюванні міграційних процесів слід визначити наступні напрями міграційної політики нашої держави:

1) попередження та мінімізація факторів виштовхування, що активізують міграційну поведінку населення;

2) позитивізація наслідків міграційних процесів, тобто впровадження заходів щодо компенсації втрат від міграції населення;

3) удосконалення стратегічних планів України у кількісному та якісному виразі міграційного руху.

Література:

1. Дорошина И.П. Нелегальные мигранты на российском рынке труда / И.П. Дорошина // Современное общество, образование и наука : междунар. науч.-практ. конф., 30 дек. 2014 г., тез. докл. – Тамбов, 2014. – в 9 ч. – С. 57–58.
2. Малиновська О.А. Міграція та міграційна політика / О.А. Малиновська ; Київ. нац. ун-т права НАН України, Центр політолог., гуманітар. та приклад. досліджень. – Київ : Центр учб. л-ри, 2010. – 304 с.
3. Малиновська О.А. Міграційна політика України : стан і перспективи розвитку / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2010. – 32 с.

Іваненко О. О., кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
відділу економічної соціології

*Інститут соціології НАН України
м. Київ, Україна*

МЕТАТЕОРІЯ ЯК ПРАГНЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО СИНТЕЗУ В СОЦІОЛОГІЇ

Соціологію, як окрему науку, що призначена вивчати суспільство, його процеси, структури та закономірності, внутрішні механізми його розвитку та функціонування, почали визнавати з середини XIX століття, коли вона відокремилася від філософії, правознавства, економіки тощо. Впродовж всієї історії вона намагалася вивчити та пояснити причини і механізми змін, що відбуваються у суспільстві. Тобто історія її виникнення пов'язана з розвитком, буржуазно-демократичного суспільства на зорі індустріальної ери XIX ст., обумовлена його потребами, подальшим розвитком та поширенням у світі.

Для становлення соціології, як самостійної науки, вирішальне значення відіграло те, що у вивченні соціальної реальності разом із філософськими розміркуваннями почали використовувати емпіричні дослідження, застосовувати статистичні методи, переписи домогосподарств, розробляти техніку масових опитувань та описів тощо. Це був період, коли закладалися основи демографії, розвивалися антропологічні, етнографічні дослідження. Останні з часом міняли свій характер і напрям: так, у середині XVIII століття антропология вивчала природу людини, людське тіло, а з середини XIX ст. це вже була наука про людину як цілісність, що включає, окрім анатомії/фізіології лінгвістичні, соціокультурні, філософські аспекти тощо.

Назагал прийнято вважати, що у своєму становленні соціологія пройшла три етапи: доінституціональний період (все те, що передувало XX ст.), період інституціоналізації і спеціалізації за дисциплінами і галузями та сучасний її період.

Сьогодні ми спостерігаємо безліч спроб створити нові теоретичні схеми та концепції, які, на думку їх творців, дають новий свіжий погляд на усталені явища та процеси, нове бачення старого досвіду. Теоретичні пошуки відбуваються у різних напрямках, часом протилежних та взаємовиключних.

Водночас через складність суспільства, його безперервний розвиток, перманентні соціальні зміни, створити єдину соціологічну

теорію допоки не вдається. У цій ситуації корисним є критичне вивчення засадничих принципів, що визначають сукупність накопиченого знання, тобто метатеоретизування, коли об'єктом дослідження стає не соціальна реальність, а система поглядів на цю реальність, тобто сама наука.

Зазвичай виділяють два основних види метатеорій (Рітцер – три): ті, що є передумовою створення соціологічної теорії, та ті, що пов'язані з її подальшим розвитком. Визнаючи необхідність та правомірність обох видів, різні вчені зазвичай віддають перевагу одному з них. Так, на думку Дж. Тьорнера, метатеоретичний аналіз з'являється тоді, коли завершується теоретичний.

Водночас прагнення вчених до єдиної синтетичної теорії – завдання, яке важко розв'язати. Схожа ситуація спостерігалася на початку ХХ ст, коли на подібну роль претендувала ідея плюралістичного методу. Тоді, 100 років назад український соціолог Б.О. Кистяківський так сформулював завдання вченого: треба «не будувати систему, а підготувати та розробити шляхи і засоби, що допомагають здобути та створити наукове знання. ... осмислити та усвідомити те, що пізнане, шукати нове ...» [1; 4].

З одного боку, соціологам складно обходитись без метатеорії, загальної теоретичної системи, яка має поєднувати різні теоретичні побудови та ідеї, а з іншого – є потреба у переосмисленні накопиченого знання. За висловом Дж. Тьорнера, функціоналізм було замінено еклектизмом, настали часи різноманітних концепцій, дискусій та критики.

Склалася ситуація, яку у найзагальнішому вигляді можна означити як мультипарадигмальність – теоретичну множинність, різнорідність теоретичних орієнтацій та тенденцій у соціологічному мисленні, часом протилежних. Кожен вчений обирає свій шлях, свої вузькі теми, орієнтується на різні контексти, створює теорії «з будь-якої проблеми і так, як йому заманеться». На думку Тьорнера, сьогодні є понад 60 угруповань за окремими спеціальними напрямками та галузями [2, с. 28].

Ще однією з причин посилення інтересу до метатеорії полягає у тому, що постає зацікавленість у розв'язанні питань, які раніше не підлягали жодним сумнівам, сприймалися апріорі. Особливо це стосувалося питань зв'язку мікро- та макрорівнів, співвідношення структури та дії, взаємодії, життєвого світу.

Так само вже давно стало традиційним викладати соціологічну теорію системно-історично, із спробами охопити все багатство теорій та концепцій. Наприклад, у дослідженнях Р. Колінза або Т. Джонсона,

К. Дандекера та К. Ешворта прослідковується історична спадкоємність теоретичних традицій від класиків-засновників до послідовників [3, с. 86-87].

Колінз вважає, що наукові традиції і школи живуть за рахунок знайдених та заповнених ніш у соціологічній проблематиці. Він розрізняє чотири типи соціологічного теоретизування або традиції: конфліктологічну, раціональну, утилітарну, дюркгаймівську та мікроінтеракціоністську.

Схожий теоретичний синтез пропонують Джонсон, Дандекер та Ешворт. У їхній системі природи соціальної реальності та способів її пізнання лежать чотири типових стратегії – емпіризм, субстанціоналізм, суб'єктивізм та раціоналізм, які дають основу для аналізу структури теоретичної соціології.

Однак вчені вважають, що зараз в соціальних науках немає єдиної міждисциплінарної мови, яка існувала, наприклад, до сер. 60-х рр. XX ст., і сьогодні типовою є колективна та фрагментарна наукова діяльність.

Водночас розмаїття і поширення теоретичних шкіл та соціологічних парадигм мають відносно впорядкований характер, є низка фундаментальних питань і проблем, які розглядаються усіма конкуруючими теоріями, і єдність, що лежить в основі всієї соціології, дозволяє систематично співставляти всі ці теоретичні традиції.

Багато уваги феномену множинності (мультипарадигмальності) в соціології приділяє Дж. Ритцер. Його позиція щодо методології створення метатеорії вже стала класичною. Він визначає метасоціологію «як рефлексивне дослідження фундаментальної структури соціології в цілому, а також різних її елементів: незалежних сфер дослідження» [4, с. 571].

Множинність соціологічних теорій можна представити у вигляді низки інших класифікацій та систематизацій, до яких вдаються дослідники.

Кожний з етапів розвитку соціології мав свої характерні теорії та концепції, які можна згрупувати у метапарадигму або теоретичний напрям, притаманний тому чи іншому періоду. Так, російський соціолог Г.Е. Зборовський виокремлює три головних критерії метапарадигмальних відмінностей п'яти етапів розвитку соціології – класичного, неокласичного, посткласичного, некласичного та постнекласичного – розуміння об'єкту соціології, її предмету та самого суспільства, і на цій основі будує свою типологію [5; 8].

У класичному етапі він виокремлює домінуючі парадигми (позитивізм, марксизм, веберіанство тощо), у межах яких відбувалося

народження нової науки, яка, своєю чергою, стала поштовхом для виникнення нових теорій та поглядів. Соціальні зміни в суспільстві, результати науково-технічних досягнень безпосередньо впливали на розвиток соціології, сприяючи появі нових поглядів, теорій, концепцій, а відтак і парадигм. У межах посткласичної метапарадигми з'явилися теорії індустріального та постіндустріального, інформаційного, мережевого суспільств тощо. Можна сказати, що теорія систем Лумана склалася під впливом сучасної на той час нейрофізіології, а теорії мережевого суспільства були неможливі до появи комп'ютерних технологій та інтернет-мережи.

Акцентування наукових інтересів на суб'єктивному боці соціальної реальності спонукає соціологів досліджувати символи, значення, поняття, смисли; вивчення конструювання індивідами життєвого світу, їхня взаємодія дає поштовх для вивчення інтеракції, комунікації, спілкування, використання символічних структур та засобів тощо.

Структура кожної наступної метапарадигми набагато складніша, аніж попередні, оскільки спирається вже на декілька парадигм, набуваючи інтегративного характеру (наприклад, теорії структуралізму, габітусу, комунікативної дії, світ-системи, макро- та мікрорівнів тощо).

Ускладнення наукового пошукового поля можна пояснити подальшим розвитком теоретичного соціологічного знання, зміною його функцій та природи, ускладненням соціальних процесів, фрагментацією суспільства та поведінки людей, зміною індивіда «мовчазною більшістю», дією принципу плинності та невизначеності у суспільстві.

Постмодернізм став альтернативою модернізму, а також ідеологічною позицією та теоретичною концепцією. «Постмодерністська парадигма не лише протистоїть модернізму, а й перетворюється на самостійне теоретико-ідеологічне утворення, здійснюючи вплив на розвиток наявних соціологічних теорій і появу нових» [5,15].

Література:

1. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и права. / Б.А. Кистяковский. – М.: Издание М. и С. Сабашниковых, 1916.
2. Тернер Д. Прошлое, настоящее и будущее теории в американской социологии / Д. Тернер // Личность. Культура. Общество. – 2001. – Т. 3. Вып. 2.

3. Джонсон Т., Дандекер К., Эшуорт К. Теоретическая социология: условия фрагментации и единства / Т. Джонсон, К. Дандекер, К. Эшуорт. – Thesis, 1993, Вып.1.
4. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. – СПб.: Питер, 2002.
5. Зборовский Г.Е. Метопарадигмальная модель теоретической социологии / Г.Е.Зборовский. – Социологические исследования. 2008, № 4.

Каркач А. В., старший викладач
кафедри соціальної роботи

*Полтавський інститут економіки і права
Університету «Україна»
м. Полтава, Україна*

ОСОБИСТІСНИЙ ТА ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТНЬОЇ ЛЮДИНИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Загальносвітовий процес демографічного старіння сьогодні набув безпрецедентних масштабів, які не мають аналогів за всю історію людства. З 1950 р. частка осіб третього віку, що складала 8% безупинно збільшувалася і за прогнозами фонду ООН по народонаселенню UNFPA повинна досягнути 15% у 2025 р. та 22% у 2050 р. Чисельність населення у віці старше 60 років, що у 2000 р. становила приблизно 600 млн. осіб, що втричі більше, ніж у 1950 р., у 2050 р. збільшиться до майже 2 мільярдів [5, 8]. У 2010-2015 рр. показники темпу росту кількості людей похилого віку дорівнювали 3,1%, причому найшвидше збільшується вікова група «найстаріших» (осіб у віці 80 років та старше), щорічні темпи росту якої – 4,2%. Також прогнозується 13-кратний ріст чисельності людей у віці 100 років і більше: з 287 тис. у 2006 р. до 3,7 млн. у 2050 р. [6, 4]. Кардинальні зміни у державно-політичному устрої, соціально-економічному житті, а також стійке зростання частки літніх людей у структурі населення України вимагають формування нових уявлень про роль цієї категорії громадян у соціальному розвитку. Відтак, характеристика цієї групи населення може стати характеристикою усього суспільства, і саме тому на особистісний і творчий потенціал літніх людей сьогодні звертається особлива увага.

Дослідження людей літнього віку у соціологічному полі органічно виводить на проблематику, пов'язану з тим, що літня людина в умовах постмодерністського розпаду соціальних і культурних стратифікацій виявилася не тільки у ситуації тотального відчуження, але й повної втрати ідентичності, глибинних онтологічних підстав власної життєдіяльності [7, с. 59-68]. Тому у конструюванні нового соціального простору особистісний і творчий потенціал людей похилого віку набуває значення соціального ресурсу, важливого не стільки як показник ступеня соціалізації людини, скільки як основний канал соціального відтворення та соціальної мобільності.

Проблематика розвитку особистості протягом життя у різних сферах постійно привертала увагу наукової спільноти (В. Астахова, В. Бакіров, Я. Зоська, С. Катаєв, О. Коваленко, М. Лукашевич, В. Моргун, Т. Огаренко, К. Седих, О. Свідін, Л. Сокурянська, О. Тополь, Л. Хижняк, Ф. Хрустальов, В. Циба, В. Чепак, О. Якуба та ін.).

Незважаючи на численні праці з проблематики споживання, очевидним є дефіцит з виявлення специфіки особистісного та творчого потенціалу літніх людей у кризових та перехідних суспільствах, зокрема в Україні, що значно актуалізує предмет дослідження у даній статті.

Суспільство – надзвичайно складний і суперечливий предмет пізнання. Воно постійно змінюється, набуваючи все нових і нових форм. Кожне таке суспільство є не просто сукупністю людей, а єдиною системою соціальних відносин, цілісним соціальним організмом [4]. Саме у суспільстві людина набуває соціальних якостей, усвідомлює свою соціальну сутність.

У нас в країні демографічна ситуація складається таким чином, що відсоток дорослого населення зменшується, у той час як відсоток непрацездатного населення – дітей і людей похилого віку – зростає. За таких обставин виникає чимало економічних проблем, які диктують необхідність продовження працездатності населення, у тому числі і людей похилого віку.

Сучасне суспільство пережило суттєві трансформації і продовжує змінюватися [3; 4]. Збереження суспільної значимості літніх людей – одна з найважливіших, соціально обумовлених завдань сучасної науки. Людина похилого віку – це носій величезного досвіду життя, живе втілення нашої історії.

Особистісний потенціал людей похилого віку – багатство суспільства. У зв'язку з цим особливо актуальним постає завдання створення таких суспільних умов, які дозволили б цьому досвідченому контингенту населення передати свої знання і навички наступним поколінням. Проте це завдання може бути вирішене тільки у тому

випадку, якщо люди похилого віку будуть спроможними віддавати накопичене ними духовне багатство. Але як засвідчує практика, далеко не кожна людина похилого віку здатна до цього акту. Такого роду спілкування стає можливим тільки тоді, коли літня людина зберігає в собі особистісні якості [1]. Перед суспільством стоїть надзвичайно важливе завдання – створювати максимум можливостей для особистісної персоналізації не тільки молодих, але й людей похилого віку для виявлення, розвитку та збереження всіх оптимальних якостей особистості на благо її самої та суспільства [2].

На жаль, на сьогоднішній день наше суспільство не готове надати людям похилого віку необхідну у цьому відношенні допомогу. Соціальна робота як наука недостатньо глибоко і різнобічно досліджує коло проблем, пов'язаних із самореалізацією літніх членів суспільства. Не є винятком і та галузь соціології, яка досліджує шляхи впливу на людей похилого віку з метою їх вдосконалення та максимальної персоналізації. Можна сказати, що такої соціології ще не існує.

Разом з тим у практичній соціальній роботі соціальним працівникам постійно доводиться стикатися з бажаними навчитися і розкрити себе в улюбленій діяльності літніми людьми. Допомога людям похилого віку таких соціальних працівників багато у чому стихійна, їх діяльність супроводжується багатьма випадками і нерідко безсистемна. Вони також потребують методичної та теоретичної допомоги.

Таким чином, у даний час в науці і практиці соціології та соціальної роботи склалися суперечності:

- між все більш усвідомлюваною у суспільстві необхідністю розвитку і збереження особистісного потенціалу літніх людей і відсутністю уваги до цих проблем з боку соціологічної науки та соціальної роботи;
- між реально існуючою практикою творчої самореалізації літніх людей і відсутністю теоретичної та методичної допомоги соціальним працівникам, що опікуються цієї діяльністю.

Здібності, розвинені і вдосконалені, забезпечують помітну затримку інволюційних процесів у корі головного мозку і тим самим стимулюють збереження особистісних якостей. Розвиток і вдосконалення здібностей людини в найбільш досконалій формі відбувається у творчій діяльності [8, 3–15]. Творча діяльність може вважатися навіть вищою формою прояву особистісної активності, так як це діяльність, що відкриває щось зовсім нове і вимагає найбільшої духовної віддачі. Саме творча діяльність допомагає бути в постійному пошуку, що не зосереджуватися на минулому, жити майбутнім. Багато людей носять в собі величезний потенціал творчої енергії, який не був

реалізований з тих чи інших соціально-побутових причин в період юності і зрілості.

Можемо припустити, що саме творчість є визначальним фактором виникнення дивергентності і збереження особистісних якостей літніх людей.

Література:

1. Головаха Є.І., Паніна Н.В. Психологія людського взаєморозуміння / Є.І. Головаха, Н.В. Паніна (2-е вид., зі змінами та доп). – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2014. – 223 с.
2. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2004. – 400 с.
3. Зоська Я.В. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні : монографія / Я.В. Зоська. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 350 с.
4. Катаєв С. Л. Сучасне українське суспільство [Текст] : навчальний посібник / С. Л. Катаєв. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 200 с.
5. Мадридский международный план действий по проблемам старения 2002 года [Электронный ресурс] // Доклад второй Всемирной ассамблеи по проблемам старения. Мадрид, 8–12 апреля 2002 года. – Нью-Йорк: Издание ООН A/CONF. 197/9,291 2002. – 86 с. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/conferen/ageing/docs.htm>.
6. Основные изменения в области старения, происшедшие в период после проведения второй Всемирной ассамблеи по проблемам старения : доклад Генерального секретаря [Электронный ресурс] / Сорок пятая сессия Комиссии социального развития Экономического и Социального Совета ООН (22 марта и 7–16 февраля 2007 года), 2007. – E/CN.5/2007/7, – 24 с. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/conferen/ageing/docs.htm>.
7. Порсева Х.О. До проблеми активної адаптації людей похилого віку до пенсійного періоду / Х.О. Порсева // Психологія. Збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2003. – Випуск 21. – С. 59-68.
8. Циба В. Алгоритм життєвого шляху успішної творчої особистості / В. Циба // Соц. психологія. – 2006. – № 2. – С. 3-15.

Орос О. Б., кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

НАСИЛЬНИЦЬКІ ТА АГРЕСИВНІ ПРОЯВИ СЕРЕД МОЛОДІ

Проблема насильницької та агресивної поведінки завжди залишається актуальною, в першу чергу, через її прикладний характер.

Проблеми проявів насильства та агресії торкалися вітчизняні та закордонні соціологи: Р. Арон, Т. Авельцева, А. Бова, К. Вільсон, Ш. Волін, Т. Журавель, А. Зелінський, Н. Зінов'єва, Г. Ковганіч, О. Колб, В. Кривуша, В.М. Кудрявцев, Н.Ю. Максимова, Г. Мінковський, Г. Моргентау, Р. Нібур, А. Ноур, Н. Михайлова, Ю. Онишко, В. Оржеховська, В. Синьов, Д. Стей, І. Рущенко, Т. Федорченко О.Б. Янчук, В. Юстицький та інші. Розробку різних аспектів вирішення згаданої проблеми здійснювали М. Асанова, А. Богуславська, П. Блонський, В. Боровик, Л. Волинець, О. Грицевич, Ф. Думко, М. Казакіна, В. Караковський, В. Ковальов, О. Лозован.

Насильство – це застосування сили та примусу. Зазвичай насильство ототожнюється із застосуванням фізичної сили для заподіяння шкоди людям або їх власності. Насильство – це завжди активні дії, які репрезентуються через процес взаємодії, ініціатором якої в більшості випадків є суб'єкт насильства. Агресія ж як мотивоване нанесення шкоди може проявлятися як у пасивній, так і в активній формі. При цьому пасивні акти агресії завжди виправдати легше, мовляв «я ж нічого не робив».

Згідно з етологічною теорією К. Лоренца, природа насильства полягає у його ототожненні з успадкованою людиною природною агресивністю. З точки зору етологічної теорії, «насильство і агресія – прояви людиною природжених інстинктів боротьби за виживання. Вони можуть розглядатися як такі, що сприяють виживанню спільнот і біологічних видів» [1].

Проте люди демонструють насильницьку та агресивну поведінку не тільки у ситуації загрози. Поповнення поведінкового репертуару насильницькими реакціями пов'язано із засвоєнням негативних насильницьких прикладів із оточуючого середовища. При цьому не обов'язково вони із власного досвіду. Молоді люди бачать успішність застосування насильства у соціальному середовищі і отримують позитивне підкріплення. Проблема інтерпретації ситуації, яка провокує

агресивну, насильницьку поведінку мобера, розкрито в концепції соціального научіння А. Бандури. Якщо раніше учень потрапляв у ситуації, на які реагував агресивно і це приносило успіх, то в подальшому навіть нейтральні за змістом подібні ситуації будуть сприйматися як негативні. Агресивні чи насильницькі дії завжди будуть пріоритетною формою реакції на подібні ситуації. Більше того, А. Бандура показує, що позитивно підкріплена дія кілька разів не потребує в подальшому детального аналізу, вона здійснюється автоматично [2].

Для пояснення агресивної та насильницької поведінки Д. Доллард та Міллер розглядали фрустрацію, особливо в ситуації неможливості подолати зовнішні перешкоди на шляху до отримання очікуваного задоволення. Водночас рівень очікувань та домагань може стрімко зростати у ситуації змін соціальної системи, коли можна сподіватися на перерозподіл ресурсів. Саме надмірні очікування певних благ, які не задовольняються, можуть спровокувати агресію. Тоді виникає відчуття несправедливості, наслідком якого часто є гнів, що призводить до агресії. Це підтверджує, що в особи, яка реагує агресивно, є певні проблеми з самооцінкою, рівнем домагань та образом власного Я вцілому [3].

На думку, американського соціолога Р. Коллінза, ключовими компонентами відтворення насильницької та агресивної поведінки є саме мікросоціологічна складова. Для достовірного розуміння актів насильства необхідно аналізувати мікроінтеракційні механізми та траєкторії, які здатні вплинути на застосування насильства в контексті ситуаційної теорії насильства, а також варто врахувати модель «конфронтаційної напруги». Перепоною до застосування насильства завжди є бар'єр конфронтаційної напруги, який можливо подолати з допомогою різних тактик. Відповідно до тактик зменшення напруги, виділяють різні типи насильства у відповідності до пріоритетного вибору: по-перше, слабкої жертви відносно якої можливий емоційний контроль; по-друге, орієнтація на глядачів, які спонукають до насильства; по-третє, встановлення просторової дистанції; по-четверте скритності та приховування, вдавання, що конфлікту не існує [4].

З метою уточнення проблеми насильницької та агресивної поведінки серед молоді, у 2019-2020рр. нами проведено опитування серед учнів старших класів та студентів у містах Ужгород та Мукачево. Вибірка склала 152 особи, серед них 49 юнаків та 103 дівчини.

В результаті опитування вдалося з'ясувати наступне: 95% учнів вказали, що у них є друзі серед однокласників, але 52% почуваються серед однокласників некомфортно. 35% респондентів вважають удари і побиття допустимими у вирішенні питань, 34% використовують образу,

лайку у спілкуванні. На питання: «Чи траплялося, що ти з друзями гуртом когось провчив?» ствердну відповідь дали 64% учнів. 31% учнів вважають, що необхідно показати невдачі його місце за допомогою сили. 34% учнів вказали, що були жертвою насильства з боку однолітків. 58% опитаних визнали, що придумовують смішні прізвиська іншим та 82% зізналися, що невинні жарти переходять відкрите кепкування з когось. 45% вказали, що їм доводилось застосовувати насильство по відношенню до інших.

Наше дослідження показало, що найбільш поширеними серед молоді є прояви вербальної агресії, майже вдвоє менше проявів фізичного насильства, але ми припускаємо, що такі цифри пов'язані, в першу чергу із значною перевагою у вибірці дівчат. Отже, агресивна та насильницька поведінка серед молоді еволюційно закладена для вирішення питань виживання та розвитку, але девіантні прояви агресії та насильства є соціально детермінованими.

Література:

1. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло») / К. Лоренц. – М. : Прогресс, 1994. – 272 с.
2. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений / А.Бандура, Р.Уолтерс. – Москва: Серия: Психология. XX век, 2000. – 512с.
3. Тарасова С.Ю., Осницкий А.К., Ениколопов С.Н. Социально-психологические аспекты буллинга: взаимосвязь агрессивности и школьной тревожности / Тарасова С.Ю., Осницкий А.К., Ениколопов С.Н. – Психологическая наука и образование, 2016. – Том 8. № 4. – С. 102–116.
4. Collins R. Entering and leaving the tunnel of violence: Microsociological dynamics of emotional entrainment in violent interactions / R. Collins. – Current sociology. – L., 2013. – Vol. 61, N 2. – P. 132–151.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Діяльність людини реалізується одночасно зі світом природи в специфічному властивому людському суспільству інформаційному середовищі, що має свої закономірності й особливості розвитку та функціонування. Будь які зміни інформації та процесів її функціонування в даний час активно використовуються значною частиною індивідуальних і групових соціальних суб'єктів для впливу на психіку людей, модифікацію їх поведінки, психологічних маніпуляцій.

Без постійного інформаційного контакту неможливий повноцінний розвиток людини та нормальне функціонування соціальних груп і суспільства в цілому. Але інформаційно-комунікативні процеси можуть нести в собі небезпеку, що представляє реальну та всезростаючу загрозу для розвитку особистості та суспільства.

Умови реформування суспільства якісно змінили взаємини між людьми. Нині відбувається висування відносин конкуренції, боротьби за домінуюче місце в системі соціальних відносин у суспільстві. Це відображається на всіх рівнях соціальної взаємодії – від міжособистісного спілкування до масової комунікації.

Державний, адміністративний та інший силовий примус усе більше замінюються на інформаційний вплив і психологічний примус. У даний час практично не піддається сумніву той факт, що людина для реалізації своєї соціальної поведінки в суспільстві має потребу в постійному отриманні інформації. Постійний інформаційний зв'язок із навколишнім світом, соціальним середовищем, у якому вона діє як активний соціальний суб'єкт, є однією з найважливіших умов нормальної діяльності людини. Припинення інформаційного зв'язку може викликати різні психічні аномалії аж до психічних захворювань. На людину впливають не лише постійний інформаційний контакт із навколишнім соціальним середовищем або його відсутність, але і кількість, обсяг, зміст і структура отриманої та обробленої інформації.

Ускладнення і динамічність соціальних процесів у суспільстві, вплив суспільних змін на повсякденне життя людини роблять її все більш залежними від потоку повідомлень засобів масової комунікації. Усе менше інформації, необхідної для формування соціальної

поведінки і життя в суспільстві людина може отримати, ґрунтуючись лиш на особистому повсякденному досвіді. Людина, її повсякденне життя усе більше залежать від масової комунікації, що створює для неї своєрідну «іншу, суб'єктивну реальність», вплив якої не менше важливий, ніж вплив реальності об'єктивної.

Найбільшою мірою безпосередньому впливу інформаційного середовища піддається духовна сфера суспільства, деформація і деструктивні зміни якої у формі психоемоційної і соціальної напруженості, перекручених соціальних норм і критеріїв, неадекватних соціальних стереотипів і установок, помилкових орієнтацій і цінностей, у свою чергу, впливають на стан і процеси у всіх основних сферах громадського життя, зокрема у політичній та економічній.

Таким чином, особливістю сучасності є перехід до якісно нового стану суспільства, що характеризується різким підвищенням ролі інформаційних процесів і, зокрема, створенням цілої індустрії виробництва інформації. Передбачається, що сучасне суспільство знаходиться на переході до якісно іншої форми свого існування – інформаційного суспільства і, у більш широкому контексті, до інформаційної цивілізації. Найбільшу небезпеку на даному етапі суспільного буття становить інформаційно-психологічний вплив маніпулятивного характеру. Такий вплив є специфічною формою управління, що має небезпечний характер у випадках, коли він здійснюється приховано, приносячи однобічні вигоди його організаторам.

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ

Анацька Н. В., кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

ЕТИКА МАЙБУТНЬОГО – РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Теперішня екологічна ситуація вимагає від освіти створити нову етику майбутнього, головною категорією якої була б категорія – відповідальність за природу. Відповідальність за природу дає здатність передбачити наслідки наших дій і прагне перешкодити можливому негативному розвитку подій в екологічному плані. Вирішення екологічних проблем можливе лише за умов загальної суспільної діяльності, яка керується принципом відповідальності за природу. О. Гюфе зауважує: «Для конкретної відповідальності встановлюється всезагальний масштаб. Він не висловлюється патент-рецептом, а несе у собі головне питання... про спасіння, підтримку, захист життя як утвердження гідного людини життя і життя на краю загибелі, коли природа піддається факторам ризику і руйнування. Інакшими словами, дане питання трансформується в імператив: так, щоб людське життя не руйнувалося, а навпаки, відтворювалося і його умови постійно б покращувалися» [6, с. 86]. Це дає підстави стверджувати – для того, щоб людство мало змогу вижити, екологічна освіта повинна орієнтуватися не тільки на збереження життя, але й на покращання його умов.

Важливість цих проблем знайшла свій вияв у концепції К.-О. Апеля, який є представником комунікативної етики. «Відповідальність сьогодні – це тільки принцип збереження і самозбереження чи все ще також принцип визволення та здійснення гуманності» [1, с. 41]. Його концепція свідчить про те, що збереження буття можливе лише за гідних людини умов, зокрема це стосується етичних цінностей свободи, справедливості, гуманізму та інших. «І тому тут знову-таки з'являється необхідність у кризовій ситуації сучасності дотримуватись принципу прогресу в єдності з імперативом збереження буття і гідності людини» [1, с. 71]. Відповідно до цього

освіта повинна передбачити, що норми, якими має керуватися суспільство, щоб вижити, у такій складній ситуації мають обґрунтовуватись через досягнення консенсусу в практичному дискурсі на базі регулятивного принципу ідеальної комунікативної ситуації. При цьому необхідне радикальне переосмислення завдань сучасної етики, яка була б співвідносною з питаннями глобалізованого суспільства. К.-О. Апель робить заявку на створення етики співвимірної проблемам, що стоять перед людством, і створює «Планетарну етику відповідальності».

У своїх роботах філософ-пропагандист екологічної етики Г. Йонас висловлює думки щодо «Етики майбутнього», яка повинна стати компонентою екологічної освіти. Його намагання проявляються в тому, щоб подолати відстань між сущим і належним і таким чином подолати в етиці антропоцентризм. Отже, подолання антропоцентризму в етиці і внесення змін в її змістовні характеристики «... роблять інтерес до збереження природи моральним інтересом» [3, с. 21]. Можна зауважити, що екологічна освіта для усталеного розвитку антропоцентризм повинна замінити на ековіталізм, виходячи з цього, на місце імперативів, що регулюють між людські стосунки, поставити імператив збереження людського буття, тому що людство має жити в майбутньому, поєднати вимогу збереження людини із вимогою збереження природи, коли природа й людина утворюють єдину систему. Природа отримує самоцінність, якої була довгий час позбавлена, коли буття і збереження буття посідають центральне місце. «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на землі», або «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості такого життя» [3, с. 27-28]. Звідси актуалізуються такі цінності як обмеження потреб людини, поміркованість у споживанні тощо. Маємо безліч прикладів, які вражають: «В результаті своєї діяльності людство пошкодило від 1/3 до 1/2 усіх земель нашої планети. Втрачено 1/4 усіх птахів, що населяли Землю; використані і виснажені 2/3 основних запасів морських риб. Щороку зникає 27000 видів флори і фауни. Подібний рівень вимирання перевищує ті зміни, що відбулися за 65 млн. років» [2, с. 181]. Отже, пропонуючи категорію збереження, екологічна освіта для сталого розвитку аж ніяк не є супротивником науково-технічного прогресу. Вона має на меті лише, щоб він здійснювався в певних межах і щоб наука у своєму прогнозуванні була б відповідальною за наслідки планетарної людської діяльності. Науково-технічний прогрес неможливо зупинити, неможливо відмовитися від подальшого

розвитку техніки, тому що без такого розвитку неможливе розв'язання соціальних проблем. У цьому контексті можна зауважити, що «Формування екологічно відповідального ставлення до світу як цілого та до всіх його релевантних щодо людини складових є ціннісною умовою успішності екологічної освіти» [5, с.6]. А тому основне завдання освіти, яке полягає в тому, щоб цьому процесу надати гуманістичного спрямування, сформувати новий спосіб взаємодії людини, техніки й природи.

Диференціація – одна з вимог до відповідальності інформаційної політики, тому що сьогодні в кожній галузі розвитку науки, техніки та індустрії розподіл ризиків є різним. Відповідальність має ґрунтуватися на точному розгляді шансів і ризиків, які містяться в кожній технології. Інша вимога освіти – здатність до діалогу, тому що сьогодні більш ніж будь-коли набула актуальності вимога до діалогу, щоб розв'язати життєво важливі питання майбутнього: «Тільки в суспільному діалозі можуть бути розвинені принципи, за якими ми створимо механізми, щоб запобігти ризикам і використати шанси. Це можна позначити терміном «етика відповідальності за наслідки», яка є наріжним каменем нашої політики щодо інформаційного суспільства. До неї належать оцінки технологічних наслідків у вигляді соціального діалогу» [1, с. 155]. Тож освіта, яка формується з нових наукових знань, мусить бути заснованою на ековіталістичних засадах дискусії й прагнути розв'язати принципові суспільні питання, які стосуються майбутнього. Крім того, природа виховує людину й дає їй знання, які роблять її добрішою, відповідальнішою і толерантнішою. «Кожна ділянка лісу повинна давати своєму господарю не тільки дошки, дрова і стовпи, але ще й освіту» [4, с. 38].

Відомий натураліст О. Леопольд у своїй праці «Альманах піщаного графства», яка стала класикою тверджень про збереження навколишнього середовища, писав: «Поняття про землю, як про спільність, складає основу екології, але любов і повага до землі належить етиці. Про те, що земля збагачує культуру, відомо здавна, але в останній час цей факт дуже часто забувається» [4, с. 3]. На його думку, люди часто не оберігають землю, тому що вважають її своєю власністю, а ось коли зрозуміють, що земля – це спільність, до якої належать і вони самі, то, можливо, почнуть користуватися нею з повагою. Він пояснює необхідність етичного ставлення до всіх складових природи: ґрунту, води, рослини, тварини, людини – і доводить, що підхід до природи лише з економічних позицій поглиблює екологічні та етичні проблеми. «Щоб відкрити шлях становлення етики, достатньо лише одне: припинити вважати, що ставлення до землі є суто економічною

проблемою» [4, с. 194]. Тому, коли сьогодні йдеться про екологічну освіту, то в основі своєї концепції вона мусить бачити право на існування будь-якого виду тваринного, рослинного, незалежно від його економічної вартості. При цьому людина має змінити свій статус завойовника на рівноправного члена спільності. Саме тому необхідно підпорядкувати технологічний процес настановам екологічно-гуманістичної раціональної політики та зробити його підконтрольним вимогам моральної відповідальності. У ставленні До природи як абсолютної цінності життя.

Література:

1. Етика майбутнього : [збірник статей] / за ред. Т. Майєра і С. Міллер [пер. з нім.]. – К. : Основні цінності, 2003. – 262 с. – (Серія «Сучасна думка»).
2. Етос і мораль у сучасному світі : [монографія] / Т. Г. Аболіна, А.М. Єрмоленко, О.О. Кисельова та ін. – К. : ПАРАПАН, 2004. – 200 с.
3. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Г.; [пер. з нім. Анатолій Єрмоленко, Володимир Єрмоленко]. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
4. Олдо Леопольд. Календарь песчаного графства / Олдо Леопольд; [пер. с англ. И.Г. Гуровой, под ред. А.Г. Банникова]. – М. : Мир, 1983. – 216 с.
5. Чорноштан Т.М. Філософсько-етичні засади екологічної освіти: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук: спец. 09.00.10 – філософія освіти. – К., 2008. – 19 с.
6. Zukunftsethik und Industriegesellschaft / Hrsg. Meyer Th., Miller S. – München: Schweitzer, 1986. – 169 s.

Гапченко О. В., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і політології

*Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна*

ІДЕЯ ПАТРІОТИЗМУ В ПРОЦЕСАХ УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ Й НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У всі часи існування української спільноти актуальним і важливим для особистості було визначення основних національно-гуманістичних орієнтирів її розвитку, наповнення її життя патріотичним змістом. Виховання особистості супроводжувалось становленням свідомої, відповідальної, повноцінної особистості, яка відчувала себе повноцінним членом суспільства і вболівала за долю рідної землі.

Найвищим рівнем і способом розвитку особистості було національне самовизначення, усвідомлення своєї причетності до духовного світу свого народу і власної історії. Ідеї морального та патріотичного виховання української людини були органічною частиною української філософської культури попередніх століть. Особливих акцентів вони набували в часи, коли український етнос боровся за своє автентичне національне й духовне життя, протистояв чужим релігійним впливам. Одним з таких важливих для української людини періодів було культурно-національне відродження XV – XVII ст., час, коли в Україні активно поширювалися впливи католицизму і надзвичайно небезпечними були загрози українській духовності й національному розвитку.

Важливе значення у цілісному комплексі ідей, що формувалися в Україні другої половини XVI – першої половини XVII ст., мали ідеї громадянського служіння та патріотизму. В умовах входження України до литовсько-польської держави Речі Посполитої вони набувала особливого значення й специфічного розуміння і пов'язувалась з усвідомленням тогочасною українською людиною своєї не тільки релігійної, але й етнічної, національної окремішності.

Як підкреслюють українські дослідники, у добу Відродження патріотизм набуває загальнонаціонального характеру, а «весь комплекс моральної філософії і громадянського гуманізму, який включав і соціально-політичні ідеї, був чітко орієнтований на виховання патріотизму та суспільної активності людей» [1, с. 312]. Особливістю виявів патріотизму в Україні було те, що тут поєднувались в єдине ціле національний, полісний і конфесійний патріотизм, переплітаючись

у свідомості та відображуючись у поетичній, літературній, філософській культурі.

Звісно, становлення національної самосвідомості в українській спільноті відбувалося не просто й не так однозначно. Соціальна верхівка українського суспільства часто орієнтувалася на привілеї і переваги соціального становища в Польській, а потім в Російській державі. Ігнорування національних відмінностей в юридичних актах і зрівняння в правах українців і поляків своїм наслідком мали використання одного поняття «шляхта». Втратою національної самоідентифікації закінчувалось також і навчання в єзуїтських школах [6, с. 137].

Найвищий рівень етнічної самосвідомості виявився в українських гуманістів, які своїми творами виховували людей в дусі поваги до власного минулого і любові до своєї землі. Істотним елементом формування національної самосвідомості виступала розмовна народна мова і полемічна література, що писалась українськими гуманістами. Однак слід зазначити, що гуманісти багато писали і латинською чи польською мовами. Мова була важливим чинником виховання людини. Пристрасний публіцист Мелетій Смотрицький закликає українську шляхту бути прикладом у користуванні рідною мовою і у любові до свого рідного: «Одкрийте сердечні очі ваші і пізнавайте самих себе, пізнавайте родителя і родительку ваших, усвідомте, в чийм і яким домі ви народилися» [5, с. 326].

Крім українців православного віросповідання носіями національної свідомості були українці-католики і греко-католики. Вони виявляли не меншу національну свідомість, ніж православні. Зденационалізованими виявилися лише вищі верстви українського суспільства. А в XVII ст. носієм національної свідомості та ідеї державності виступило українське козацтво.

Піднесення національної свідомості вело до консолідації народу і перетворення його на політичну націю з її національною самосвідомістю. Пробудженню національної свідомості сприяли також філологічні студії українські гуманістів, діяльність українських братств, шкіл, друкарень.

Ідеї громадянського гуманізму здійснили свій вплив і на розвиток філософської думки України другої половини XVI – першої половини XVII ст. Одним з найважливіших компонентів української філософії цього часу були ідеї загальної користі для всіх людей, незалежно від належності їх до певного соціального стану чи групи, і загального блага як високої громадянської і людської чесноти. Українська еліта орієнтувала особистість на здійснення суспільно-корисної праці, громадських вчинків, на збереження громадянського миру і злагоди

в державі, на виховання в собі почуттів любові до Вітчизни (Русі), готовності захистити її в час небезпеки. Приділяючи увагу обговоренню різних аспектів організації повсякденного людського життя, українські гуманісти культивують ідеї патріотизму, високої суспільної активності, вищості загальних інтересів над загальними тощо.

Однією з найсуттєвіших тем обговорення в українській філософії другої половини XVI – першої половини XVII ст. була тема спільного блага, що трактувалася в європейській духовній культурі з часів античності як надзвичайно суттєва для осмислення людини і сенсу її життя. Як відомо, доба європейського Відродження сформувала принципово нове уявлення про людину – яскравої індивідуальності, досконалої, гармонійної у проявах власного життя і водночас такої, що творить себе і своє оточення, а в основу своєї діяльності кладе ідею служіння індивіда спільному благу (К. Салютаті, Л.-Б. Альберті, Л. Бруні, Е. Роттердамський).

Ідеали громадянського служіння реалізовувалися в діяльності українських братств, культурно-освітніх об'єднань, гуртків літераторів та інтелектуалів, у школах, колегіумах.

Одним із найважливіших складників громадянського служіння в українській свідомості вважався захист батьківщини від ворогів, обов'язок захищати батьківщину. Гуманісти наполегливо зверталися до можновладців з проханнями і напученнями захищати свій народ і свою віру. Такі особисті моральні якості, як честь, гордість, хоробрість, доблесть набувають значущості через виконання завдань по захисту Вітчизни. Вони приписувались як шляхті, еліті, так і більшою мірою козацтву, Запорозькому війську. Саме козаки були потужною міліарною силою в XVI – XVII ст., тому й не дивно, що українськими гуманістами свідомо творився культ запорозького козака, який виконує свій військовий і громадянський обов'язок.

Отже, у прославленні й звеличуванні козаків, їх ратної праці на захист українського народу вбачається значно глибший філософський контекст – гуманістами заперечується споглядальне життя, аскетизм. Так само як і європейському гуманізмі, надається перевага принципам громадянської активності, підкреслюється зв'язок інтересів суспільства та індивіда.

Служіння батьківщині в різних царинах – політичній, релігійній, господарській – вважалось гідною людини працею. Різко засуджувався паразитизм, неробство, людський егоїзм. У зв'язку з цим К. Транквіліон-Ставровецький пише: «Возненавидим лінощі і праздность пироклятую!» [3, а.142 зв]. Досить показовим фактом його

життя було те, що він сам заснував пересувну друкарню, де видрукував всі свої твори.

Своєю діяльністю видатні діячі української культури утверджували ідеали громадянського служіння, індивідуальної героїки і самопожертви на благо суспільства і батьківщини (брати Зизанії, С. Пекалід). До фундування друкарень долучилися Є. Плетенецький, К. Транквіліон-Ставровецький, Ш. Шимонович. Уже в 1648 році в Україні діяло 25 друкарень. Провідне місце – займала друкарня Києво-Печерської лаври. Школи і науково-освітні осередки гуманістів готували своїх учнів до майбутньої участі в найрізноманітніших сферах громадської і культурної діяльності.

Отже, героїзація особистості, возвеличення яскравих індивідуальних якостей і доблестей людини мало велике значення для виховання почуттів патріотизму й становлення засад гуманістичної філософії в Україні другої половини XVI – першої половини XVII ст. Головними цінностями, які утверджувались українською філософською думкою цього часу, були стійкі моральні чесноти людини, християнськість, розумність, висока освіченість, а також героїзм, відвага, відданість своїй Вітчизні, самопожертва в ім'я високих цілей. Об'єктивно й необхідною визнавалась потреба формування національної свідомості й патріотизму. Дотримання принципів високої громадянськості, діяльності на благо суспільства й Вітчизни, зміст основних ціннісних орієнтацій особистості – це чинники, що обумовлювали становлення національно орієнтованої філософії, закладали основи виховання українця-громадянина і визначали індивідуальний стиль життя особистості.

Література:

1. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні / В.М. Нічик, В.Д. Литвинов, Я.М. Стратій. – К.: Наукова думка, 1991. – 382 с.
2. Савчин М.В. Духовний потенціал людини / М.В.Савчин. – Івано-Франківськ: вид “Плай” Прикарпатського університету, 2001. – С. 37-59.
3. Суразький В. Книжиця. О единой истинной православной вере и о святой соборной апостольской церкви, откуда начало приняла и како повсюду распростется / В.Суразький. – Острог, 1588. – 144 арк.
4. Сухомлинська О.В. Громадянське виховання: спадщина і сучасність / О.В.Сухомлинська // Доба. – 2005. – № 2. – С. 4–10.

5. Транквилион-Ставровецкий К. Зерцало богословия / К.Транквилион-Ставровецкий. – Почаев, 1618. – 84 арк.
6. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 743 с.

Ель Гуессаб Карім, кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

АРАБСЬКА КУЛЬТУРА ЯК МОДУС МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Чому араби в Х столітті змогли асимілювати дві найпотужніші і стародавні цивілізації того часу, грецька цивілізація була раціональною, логічною і духовною на Далекому Сході, чому вони змогли інтегрувати досягнення цих двох цивілізацій як в області їх культури, в області філософії, міжкультурного спілкування між реальним і віртуальним, теологією і містикою і т. д.

У той час як сьогодні вони відчують себе нездатними прийняти і асимілювати західну цивілізацію і тим самим піддати себе «культурному вторгнення»?

Це один з найбільш загальних питань серед арабо-мусульманських мислителів. Але все народи можуть піддатися культурному вторгнення в певний період своєї історії. Прикладів достатньо. Епоха Просвітництва була справжнім вторгненням Франції в Європу. Стрибокоподібне проникнення американської культури в культурні та символічні тканини Європи є невід'ємним фактом. Європейці не приховують свого страху і проявляють свою волю опору, щоб зберегти свою «особистість», піддану «великій небезпеці» Америкою. Іншими словами, кожна нація нав'язує себе іншим націям у міру своєї влади і прогресу. Тепер виникає питання: яким чином нація, що зазнала вторгнення, бачить і поводить з цим вторгненням?

Арабське мислення, на думку деяких аналітиків, ні в минулому, ні в сучасному світі, ніколи не зазнавало стану ізоляції або вилучення з «патологічної» природи, навпаки, воно залишалося здатним, оскільки його перші контакти з іншими культурами трансформувалося в «контакти спілкування», тобто у відкритий діалог, який виділяється

з його егоцентризму, щоб отримати від інших культур те, що корисно або що може виправдати його сподівання.

Міжкультурної, яка відбувалася в середньовіччі між арабською культурою і грецькою цивілізацією, була глобальною, спонтанної і без сліду впорядкованості або віри. Міжкультурного – це взаємодія між різними культурами. Транскультурного передбачає спілкування за межами культур, т. е. позначає явища, універсальні для людства [1].

Арабське свідомість було в стані вчитися і слухати з великою смиренністю, дотримуючись при цьому правила запозичення і придбання. У той час як міжкультурного, яка сталася після експедиції Бонапарта до Єгипту, проводилася в атмосфері сумнівів, вагань і недовіри; в умовах сліпого подиву, зіпсованого почуттям власної презирства або повного прийняття Іншого.

Як сталося, що середньовічна арабська культура в своїх відкритих відносинах з грецькою культурою не має психічної ціни, тоді як сучасна арабська культура змушена платити за її баланс і впевненість в самій собі?

Різниця полягає в тому, що арабська культура в середні віки жила з грецької культурою в умовах прогресу і реального відродження арабо-мусульманської цивілізації, допомагати один одному або позичати один в одного було їм притаманне, в той час як арабські уми сучасності змушені інтегрувати західну культурну систему під тиском глибокого почуття поразки. Саме це внесло різницю між культурою переможця і переможеного, між культурою партнерства і культурою комплексу неповноцінності [2].

Потім Захід представляє себе як загарбник і переможець, який взяв свою історичну помсту проти ісламу і арабо-мусульманської цивілізації. Після експедиції в Єгипет Наполеоном Бонапартом у 1798 році мусульмани були повністю засмучені цивілізаційним розривом, який створив Захід по відношенню до їх Сходу.

Таким чином, у арабів є всі можливості для досягнення незаперечного відродження, але вони розтратили даремно час і своєї національний цілі та інтереси. Таке почуття обов'язку є головна ознака національної свідомості.

Література:

1. Homosapienscoaching. URL: http://homosapienscoaching.com/?page_id=25 (дата звернення 07.06.2020).
2. العولمة وثمن الاستقرار في إفريقيا
3. URL: <https://www.qiraatafrican.com/home/new/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D> (дата звернення 07.06.2020).

Лопуга О. І., кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

НАУКА В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ КОМУНІКАТИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Моральні інновації в духовній культурі сучасної української молоді тісно пов'язані з радикальними зрушеннями у науково-технічній царині. Ставлення молоді до техніки постійно змінювалося і було завжди достатньо різноманітним, включаючи і апологію, і протест і ескапізм. Людина живе не в ізольованому світі, всі фактори і настрої, які відбуваються впливають на неї. Саме в період постмодерну вона переглянула свою сутність, зрозуміла свою залежність від природи, потребу у особистому сприйнятті її, у спілкуванні з нею. А разом з тим відчула потребу в гуманізмі, в людяності, яку загубила на довгому шляху техногенної еволюції. Це є епохальний поворот до загальнолюдських цінностей, а також до особистих цінностей людини, який символізує нові цінності і нову духовну культуру епохи постмодерну.

Людина екзистенційно входить до світу постмодерну, утверджує своє власне «я» і одночасно гостро і боляче переживає проблеми та суперечності суспільства. У духовному житті вона утверджує свою самоцінність і своє індивідуальне існування в соціумі, яке абсолютно є самодостатнім.

Формується нова парадигма суспільного життя, яка формує і новий погляд, нову особистість. Часом радикально інноваційну, як, наприклад, діти, яких називають «альфами», яких взагалі у межах усталеного менталітету не можуть зрозуміти чи сприйняти. Це діти, які здатні не бачити перешкод, у них найчутливіша інтуїція, вони відрізняються тонким почуттям і емоційною напругою, нестандартними рішеннями, почувають себе частиною одного цілого великого Всесвіту, вони рухливі і динамічні, як і те суспільство постмодерну, Молоде покоління ХХІ століття значну частину свого життя проводить у віртуальному просторі, створивши там свій образ світу як світу необмежених можливостей. Під впливом віртуальної реальності формуються абсолютно нові молодіжні субкультури типу акціонізму чи флеш-мобілізації, соціальні мережі стали домінуючою основою формування комунікації та відносин у молодіжному середовищі.

І цей вплив на духовну культуру молоді цілком зрозумілий, адже, як вказує дослідник Д. Калімуллін, «жодна сфера духовної культури не виявила настільки істотного й динамічного впливу на суспільство, як наука. І в нашому світогляді, і у світі навколишніх речей ми повсюдно маємо справу з наслідками її розвитку» [1, с. 84]. Наука і техніка лежать у основі матеріальної діяльності людини зі створення власного культурного середовища. Завдяки їм навколишнє середовище, природні ресурси і праця людини сьогодні трансформувалися в технічну сферу, яка поступово переростає у ноосферне середовище буття людини. Сенс науки і породжуваної нею техніки полягає у мінімізації залежності людини від природи і використанні матеріальних ресурсів для реалізації її призначення. Як справедливо вказує К. Ясперс, для технічної людини цінність речей визначається їх придатністю для реалізації власних цілей [2, с. 117]. Наука і техніка дають людині проявити свою основну сутність як діяльнісної істоти – жити у середовищі, яке створене самою людиною.

Більше того, наука і техніка не просто дозволяють людині досягти певних цілей, але й створюють нові сфери діяльності з новими цілями життя. Науково-технічний розвиток стає свого роду ключем, що відкриває нові сфери діяльності людини, у яких проявляються нові грані її сутності. Наука є однією із найважливіших детермінантів духовної культури. «Її особливе місце у духовній культурі визначається значенням пізнання у способі буття людини у світі, у практиці, у матеріально-предметному перетворенні світу» [3, с. 53]. Саме за допомогою пізнання людина пізнає навколишній світ і саму себе, вона формується як особистість. Духовна культура і всі її форми нерозривно зв'язані із пізнанням. А наука займає важливе місце в житті людини. Вона стала своєрідним епіцентром культури, допомагає людині сприймати дійсність, що її оточує. Якщо подивитися, наприклад, на комунікативну складову наукового розвитку як найбільш важливу для сучасного інформаційного суспільства, то ми побачимо, що сама сутність людини розкривалася завдяки науковим відкриттям. Багатство людської культури постійно зростало по мірі розширення мовно-комунікаційних можливостей.

На сьогодні у духовно-ціннісній сфері українського суспільства відбувається протистояння сайєнтично-технократичних та ноосферних підходів до розуміння розвитку науки та місця людини в ній. Це протистояння достатньо чітко проявляється у духовній культурі молоді, де поступово стають переважаючими цінності ноосферного та екосистемного мислення, прихильність до принципів коеволюційного розвитку, сповідування ідеалів концепції сталого розвитку тощо.

У центрі уваги цього аспекту духовної культури молоді стоїть проблема взаємодії людини з навколишнім середовищем, суттєво модифікована новими науковими досягненнями. У наш час наука значно розширила свої можливості: всесвітня мережа Інтернет, відео- і супутниковий зв'язок стерли всі просторові і часові границі. Перед сучасною людиною відкрилося багато можливостей, життя стало різноманітним, різноплановим, Інтернет став культурною моделлю нового суспільства. Сучасні наукові досягнення змінили життя суспільства, вони вплинули на всі сфери життєдіяльності людини. Вона отримала можливість мати доступ до всіх практично джерел інформації і робити свій власний вибір. Але в той же час перед людством постає все більше проблем і конфліктів, основні з яких породжені необмеженою технологічною експансією людства, в основі якої лежать постулати сайєнтизму.

Сьогодні у соціокультурному оточенні соціалізації молоді домінуючі позиції займає антисайєнтизм, проте в культурі наука продовжує займати домінуючі позиції як основний інструмент людського пізнання. Проте це вже дещо інша наука, і вона відкриває можливості поєднання в духовній культурі молоді пріоритетів пізнання світу та його перетворення з гуманоцентричними та екосистемними цінностями.

Сьогодні імперативом розвитку постнекласичної науки стає потреба повернутися до цінностей духовної культури, насамперед гуманізму. Як вказує дослідник В. Мельник, «технологічні інновації мають стати не самоціллю, а сприяти створенню відповідних умов духовного вдосконалення людини та інституалізації людством ефективних соціальних форм своєї організації для досягнення людиновимірних цілей» [4, с. 44].

Література:

1. Калимуллин Д.Д. Научно-технический прогресс и духовная культура человека / Д.Д. Калимуллин. Сборники конференций НИЦ Социосфера. 2011. № 40. С. 84–90.
2. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс / Пер. с нем. М.И. Левина. – М.: Политиздат, 1991. 365 с.
3. Лук'янець В.С. Постмодернізм: пошуки шляхів до самотрансгресуючої та саморефлектуючої універсальності / В. Лук'янець. Постмодерн: переоцінка цінностей. Збірник наук. праць. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2001. 314 с.

4. Мельник В. Науково-технічна раціональність в соціокультурному контексті / В. Мельник. Вісник Львівського університету. Серія: філософ. науки, 2004. Вип. 6. С. 38–47.

Щербина А. М., кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і соціальних дисциплін
*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

МЕТАРЕГУЛЯЦІЯ ЯК АТРИБУТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження феномену метарегуляції. Вчинки індивіда, який є достатньо соціалізованим та інкультурованим, на деякому ступені його життя надбають риси екстремальності: вони детермінуються умовами ментального плану, що самі вже мов би нічим не детермінуються. Їх влада над поведінкою особи необмежена. Метарегулятиви – це вищі форми керування людською поведінкою, якісно більш ефективні та значущі у порівнянні зі «звичайними» регулятивами. Часто метарегулятиви не контролюються суб'єктом активності, не можуть бути змінені або заперечені. Саме такі риси мають різноманітні людські «сенси» та «цілі». Зазвичай «ідеї», «ідеали», «кредо», «вірування», «переконання» – це щось не зрозуміле для пересічної особи. Малоосвічена людина схильна сприймати вищі економічно недетерміновані цінності як прояви «божественних» або «демонічних» впливів. Буденною свідомістю та художнім фантазуванням приписуються ще більш «демонічні», а інколи і «божественні» риси таким неподоланим психоемоційним та нервово-фізіологічним станам індивіда, як захоплення, пристрасті, мрії, сподівання, бажання, афективні стани тощо. Окремі форми і обрані сфери метарегуляції людських вчинків здавна вивчаються етикою, теологією та релігієзнавством, аксіологією, правознавством, естетикою, політологією, психологією і навіть психіатрією. Але цілісну теорію метарегуляції людської соціокультурної діяльності ще не розроблено. Відповідно ще не проведена і систематизація плідних методологічних підходів до цієї проблеми.

Рівень віддзеркалення сформульованої проблеми у наукових публікаціях. Аналіз публікацій, у яких розглядаються ті чи інші

аспекти феноменів метарегуляції людської діяльності, уможлиблюють визначення провідного протиріччя у процесі їх вивчення. Метарегулятиви у своїх феноменальних проявах (як норми, приписи, традиції, міфологеми та ідеологеми тощо) багаторазово були об'єктами наукового аналізу. Завдання утворення феноменології (а інколи і логіки функціонування) метарегулятивів об'єднує творчість Платона, Аристотеля, Епікура, І. Канта, Г. Гегеля, В. Віндельбанда, Г. Ріккєрта, М. Шелера, В. Дільтея, М. Вебера тощо. Проте немає жодної сучасної узагальнюючої розвідки з цієї проблеми. Але ж термін «метарегулятив» набуває популярності. Поки що значення йому надається переважно філологічне як найменування деякого конструкту у побудові вербальних висловлювань, що мають приписовий, імперативний характер. Метарегуляція як феномен загальнолюдської, культурно-антропологічний, соціокультурний у цілому не досліджувана.

Проте є відносно дослідженою проблема соціокультурної регуляції. Плідна ідея Н. Вінера про системну аналогію між регуляцією у сфері суспільної життєдіяльності та технічною і кібернетичною регуляцією [3, с. 75–76] набула свого розвитку у публікації М.І. Бобнєвої [1]. А.Я. Флієр надав поняттям регулятива та регуляції значення методологічних культурологічних термінів [8]. Протягом останніх років поняття регулятивів і регуляції набуло вжитку у дослідженнях з багатьох напрямків соціального і гуманітарного знання. Наприклад, проблеми функціонування моральних, правових, культурних, адміністративних, політичних норм як засобу регуляції людської поведінки віддзеркалювалися у працях Р. Бузунова [2], В. Довгополока [4], В. Заболотної [5], М. Іншина [6], О. Іщенко [7].

Нами був проведений цілісний теоретичний розгляд феномена соціокультурної регуляції людської діяльності. Його результати відображувалися у багатьох публікаціях. У тому числі у працях [9; 10] доведено доцільність розробки теорії соціокультурної регуляції як самостійного напрямку філософсько-антропологічного та філософсько-культурологічного знання. Було надано узагальнюючі філософсько-методологічні визначення соціокультурних регулятивів та соціокультурної регуляції. Також було розглянуто мовні та позамовні форми їх існування. Схарактеризовані основні методологічні функції теорії соціокультурної регуляції, що актуалізуються у дослідженнях з теорії соціальної комунікації, культурології, лінгвістики, прикладної психології. На нашу думку, вивчення метарегуляції як форми або рівню регуляції діяльності є плідним напрямком філософсько-антропологічних та культурологічних досліджень.

Обґрунтування провідних авторських ідей. Враховуючи досвід наших розвідок з теорії соціокультурної регуляції, ми вважаємо, що провідна роль у дослідженні феноменів та сутності метарегуляції належить інформаційно-комунікативному підходу і когнітивному аналізу внутрішніх диспозицій метарегуляторів. Також плідним є системний підхід. Метарегулятивними є найбільш значущі, сталі, закріплені, ефективні регулятиви. Отже, метарегулятиви та регулятиви пов'язані між собою як метасистеми та системи. З цього погляду кожний метарегулятор має такі ознаки:

- 1) комплексність, наявність у його структурі внутрішніх субрегуляторів;
- 2) підвищену впливовість на людські вчинки, метаактивність;
- 3) прерогативний характер в організації системи вчинків індивіда або соціальної групи, обранні меті, плануванні, проектуванні дій;
- 4) здатність виконувати роль вищого критерію в ситуаціях альтернативного вибору рішень, визначення міри відповідальності;
- 5) функції панування та примусу по відношенню до субрегуляторів.

Висновки із проведеного дослідження та перспективи подальших наукових розвідок даного напрямку. Ми вважаємо, що сучасний стан глобальних проблем, а також українська геополітична ситуація обумовлюють доцільність виокремлення проблеми становлення, розвитку, трансформацій систем метарегуляції діяльності індивіда, соціальних груп, соціумів, етносів тощо. Вже цього достатньо, щоб зрозуміти значущість проблеми та перспективи її дослідження у якості самостійного напрямку наукових досліджень. Також необхідна постановка завдань розробки типологічних підходів до феноменів метарегуляції. З типологічними підходами до метарегуляторів органічно пов'язані завдання вивчення специфічних способів і форм їх розвитку, закріплення, передачі (імпринтинг, сугестія, навіювання, наслідування, навчання, пропагування, маніпулятивні методи). Такі дослідження сприятимуть розвитку та поглибленню прикладних напрямків людинознавства і культурології – теорії соціалізації та інкультурації, соціальної психології, кросс-культурної психології, психології кризових ситуацій, психології екстремальної діяльності тощо.

Окремим напрямом дослідження є, на наш погляд, вивчення здатності людини протистояти пануючим у соціальному середовищі світоглядним, ідеологічним, буденно-поведінковим метарегуляторам, якщо вона не згодна з ними, вважає їх руйнівними, шкідливими тощо. Схильність до утворювання контррегуляторів, що заперечують

пануючі регулятиви та метарегулятиви є проявом креативної сутності людини. Контррегулятиви як специфічні види метарегулятивів є необхідними складовими просоціальної соціокультурної життєдіяльності особи. Також дослідження контррегуляції є умовою поглиблення уявлень про феномени аномії, аддикції, девіації, делінквентності; сутність асоціальних та антисоціальних об'єднань.

Література:

1. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляции поведения. – М.: Наука, 1978. – 238 с.
2. Бузунов Р.А. Адміністративно-правове регулювання кредитно-модульної системи організації навчального процесу (в ВНЗ системи МВС): автореф. дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Національний ун-т держ. податкової служби України. – Ірпінь, 2007. – 17 с.
3. Винер Н., Кибернетика и управление или связь в животном и машине. – Москва.: Прогресс, 1983. – 241 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://galactic.org.ua/Biblio/0kibernet.htm>].
4. Довгополюк В.О. Соціальна девіантність у молодіжному середовищі: передумови, різновиди та регулятиви : Автореф. дис. ... кандидата філософських наук / Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.
5. Заболотна В.О. Регулятивний потенціал духовно-етичних цінностей в умовах глобалізації. – Автореф. дис. ... кандидата філософськ. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 22 с.
6. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: Автореф. дис... доктора юрид. наук: 12.00.05 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 39 с.
7. Іщенко О.М. Політичні механізми регулювання владних відносин в умовах трансформації українського суспільства: історико-політологічний аналіз: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с.
8. Флиер А.Я. Регуляция социокультурная / Андрей Яковлевич Флиер // Культурология. XX век. Энциклопедия / Сост. С.Я. Левит. – Т. 1. – СПб: Университетская книга; ООО «Алетейя», 1998. – С. 153–155.

9. Щербина А.М. Соціокультурні регулятиви людської діяльності в технологіях масової комунікації. – Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос наук. – К.: Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2010. – 229 с.
10. Щербина А.М. Соціокультурна регуляція у технологіях масової комунікації : Монографія / Анатолій Михайлович Щербина. – К. : Академвидав, 2013. – 200 с. (Серія «Монограф»).

НАПРЯМ 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТОЛОГІЇ

Савон К. В., аспірантка кафедри політичних теорій
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

ЗДОБУТКИ ТА НЕДОЛІКИ ВНУТРІШНЬОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Популярність віртуального простору формує у більшості користувачів Інтернету реальне відношення до подій, політиків та держави в цілому. Цифрова трансформація змінює суспільство, і разом з тим переносить частину політичної реальності у віртуальну. Розвиток мережі Інтернет призводить до великої кількості досліджень, до появи нових професій та до змін в структурі виконавчої влади, прикладом чого виступають створення нових Міністерств.

Проблемами впливу Інтернету на політичний імідж займалися такі вітчизняні вчені, як: Є.І. Качмарський, Г.Г. Почепцов., О.М. Сахань.

З розвитком новітніх технологій, з'являються нові канали зв'язку, що змінюють підхід до отримання інформації суспільством. В історичній ретроспективі інформація передавалася усним шляхом, а з покращенням освіченості серед населення суспільство почали сприймати інформацію через тексти. З появою радіо та телебачення, інформація стала доступною через аудіо та відео спостереження. Останнім часом у суспільстві з'явилися нові виклики, які спричинені соціальними мережами, такими як Instagram, Youtube, Tiktok, Facebook, Telegram та ін. Частина суспільства почала сприймати інформацію через картинки.

За думкою О.М. Сахань, «соціальні мережі – це соціальна структура, що складається з інтерактивних багатокористовуваних веб-сайтів, які являють собою автоматизоване соціальне середовище, що дає можливість спілкуватися групі користувачів, об'єднаних спільним інтересом, у тому числі політичним. Спілкування, хоча й віртуальне, з представником вищої політичної влади створює у громадян відчуття певної причетності до суспільно-політичних процесів, участі у творенні політико-економічних та соціокультурних стратегій в державі. А політичні актори одержують можливість свідомо формувати їх, уточнюючи та перероблюючи свій політичний імідж,

реалізуючи на практиці дієві ініціативи населення та оперативно розв'язуючи актуальні проблеми» [3, с. 146]. На думку автора, соціальні мережі стали допоміжним майданчиком для політиків у здійсненні своєї практичної діяльності.

WeAreSocial разом з Hootsuite кожен рік публікують Global Digital Report, в якому зібрані дані щодо активності в соціальних медіа по всьому світу. Кількість інтернет-користувачів в 2020 році нараховує майже 60% населення світу, це більше 4,5 млрд людей, на 7% більше, ніж в минулому році. За даними цього звіту, протягом останніх років Facebook все ще залишається найбільш популярним серед соціальних мереж [7].

Г. Почепцов запропонував за якими напрямками в Інтернеті потрібно здійснювати іміджеві комунікації, що стосується і іміджу держави:

1) «використання доменних імен та контроль за власним іміджем в Інтернеті;

2) використання веб-сайтів зовнішньополітичного відомства та дипломатичних представництв за кордоном із відповідним інформаційним наповненням та мовною доступністю;

3) публікація іміджевих матеріалів як на власних веб-ресурсах, так і у світових Інтернет-виданнях та стрічках новин» [2, с. 41].

За останні 7 років прослідковується зростаюча популярність Facebook у висвітленні новин державними діячами. Якщо дослідити, як змінювався вплив на виборців у світі за допомогою соціальних мереж, то не можна не згадати про перше місце серед читачів Барака Обами перед виборами у Twitter. Соціальна активність лідерів суспільних думок, часто призводять до активних громадських дій, прикладом чого виступають, наприклад, коментарі М. Наєма до подій під час початку Революції Гідності в Facebook, або виступи представників американської естради в мережі Instagram, що стало чинником активного відстоювання серед населення своєї громадянської позиції в США.

Найпопулярнішими відео у YouTube із запитом «Україна» залишаються новини та талановиті українці. Нажаль джерелами для іномовних користувачів виступають новинні портали інших країн, тому що здебільшого новини українською та російською мовою траншуються без перекладу на інші мови. U.S. Department of State завели офіційні сторінки у YouTube, Instagram, Twitter, де активно розповсюджують новини. Це гарний приклад використання «м'якої сили» який може запозичити Україна.

Щодо здобутків у позиціонуванні внутрішнього іміджу України, то за останні декілька років в медіа-просторі з'явилися такі проекти,

як: «Україна вражає», «Міста, містечка, села...», «Дома краще». Проте проблемою є охоплення цих каналів. За визначенням Жака Сегели, «Реклама – це спонсор демократії, реклама – це сьогоднішня культура. Вона створює моду, течії, допомагає суспільству еволюціонувати. Демократія, реклама та споживання завжди ідуть разом, розвиваються у ансамблі» [4]. Тож можна зробити висновок, що реклама є ефективним методом у просуванні позитивного іміджу держави.

Охоплення проекту «Україна вражає» у YouTube становить 35,3 тисячі підписаних користувачів, станом на травень 2020 року. Найпопулярнішим відео є «Україна вражає 2» (Подорож до Закарпаття), яке зібрало 613 тисяч переглядів у 2018 році. Контент каналу «Україна вражає» показує найбільш привабливі куточки України [5].

Альтернативним прикладом використання соціальних мереж для покращення іміджу України є програма у YouTube «Дома краще» 2019–2020 року. Ця програма є частиною «Орла і Решки», на яких підписані майже 3 млн. користувачів. Обсяг переглядів відео становить близько 250-670 тисяч. У цій програмі порівнюються міста України за різними показниками, що є гарними можливостями для покращення іміджу міст [1].

Для того, щоб ці проекти покращували зовнішній імідж України та цікавили іноземних інвесторів та туристів, потрібні хоча б субтитри на різних мовах світу та реклама цих проектів у мережі Інтернет.

Одним із найпопулярніших роликів про Україну, є «Dorosh – Ukraine is my home / Мій дім – Україна» [6]. Це відео переглянуло більше 1 млн. користувачів. На мою думку, такі ролики піднімають національний дух та рівень патріотизму, разом з тим даючи відчуття гордості за свою державу.

Лідери суспільних думок знімають кліпи в різних містах України, подорожують до України та цікавляться Україною з точки зору бізнес-інвестицій, що втілюється на економічних форумах, та нових бізнес-структурах, що почали працювати в Україні.

Facebook та Instagram стали майданчиками не тільки для ринкової взаємодії, але і для політичної комунікації. Цей тренд стосується і нашої держави. Так, за Президентом України В. Зеленським в Instagram слідкує майже 10 мільйонів користувачів. Актуальним є використання Telegram каналів у висвітленні подій офіційними представництвами Міністерств України. Прикладом виступає канал «Коронавірус_інфо», який верифікований МОЗ, та налічує близько 800 000 послідовників.

Отже, імідж України відображає не тільки туристична та економічна складова, а, насамперед, політична. За останні роки,

Україна покращує свої показники в процесі діджиталізації, що відображається у появі офіційних каналів зв'язку в соціальних мережах. За допомогою соціальних мереж можна змінювати громадську думку та впливати на рівень політичної культури. Проте необхідно відзначити, що поки в Україні низький рівень ВВП, щодо інших держав Європи, та високий рівень корупції, внутрішній імідж України не може бути на високому рівні.

Література:

1. Дома лучше с Женей Синельниковым // *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLs0ByhrXWG5qTVH6O4SMYCSBQyjSCRHtAK> (дата звернення: 25.03.2020).
2. Качмарський Є. І. Роль електронного PR у формуванні міжнародного іміджу держави – 2014. – С. 39-42. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npmaup_2014_3_7.pdf / Почепцов Г.Г., Чукот С.А. Інформаційна політика: Навчальний посібник. 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 663 с. – URL: http://pidruchniki.ws/15840720/politologiya/informatsiyna_politika-rochepctsov_gg (дата звернення: 3.06.2020).
3. Сахань О. М. Про використання соціальних мереж інтернету як засобу створення іміджу політичної влади в Україні // *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2014. – № 2. – С. 143-154. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuua_2014_2_17 (дата звернення: 7.06.2020).
4. Жак Сегела о рекламе. *CASES Talks #2* – 2019. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R-EECDbaRXs> (дата звернення: 20.04.2020).
5. Україна вражає // *YouTube*. – URL: <https://www.youtube.com/channel/UC7eQLqqZFCmlBFxRsScnDyw> (дата звернення: 20.03.2020).
6. Dorosh – Ukraine is my home // *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WHeOZLmXxn8> (дата звернення: 10.02.2020)
7. Simon Kemp Digital 2020: *Global Digital Overview*. 2020. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview> (дата звернення: 11.06.2020).

Сунгурова С. Р., ад'юнкт кафедри військової політології

*Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Кожна нова віха суспільного розвитку привносить елементи модернізації у способи виробництва, соціальної комунікації та взаємодії, розв'язання політичних конфліктів, ведення військових операцій тощо. Перехід від аграрного до індустріального суспільства, який відбувся більше ніж двісті років тому, став імпульсом для розвитку суспільного потенціалу як в економічній, так і соціально-політичній царинах за рахунок промислових новацій. Становлення ж інформаційного суспільства, спираючись на цифрові та комунікаційні зрушення, призвело до чергової видозміни усіх без винятку галузей суспільної життєдіяльності. Світ ущільнився, прискорився, став більш відкритим, доступним та уніфікованим.

Інформаційне суспільство створило умови «для вдосконалення устрою держави, розвитку демократії; оптимального використання місцевих умов і ресурсів; економії природних ресурсів та захисту навколишнього середовища; розвитку сфери послуг і освіти; значного підвищення ефективності виробництва; переходу до сталого розвитку; розвитку середнього класу, який є основним суспільним прошарком і найбільш мобільним у всіх передових країнах; оперативного доступу до потрібної інформації для наукових досліджень, освіти, культури, високотехнологічних та наукоємних виробництв, складних видів послуг і вільного поширення інформації; можливості зберігання великих обсягів інформації на зовнішніх носіях – формування зовнішньої системної пам'яті; появи нових форм діяльності з використанням інформаційних мереж» [1, с. 100] тощо.

Разом із тим, інформаційне суспільство відкрило можливість для посилення інформаційної складової військових активностей, по суті, створивши новий вид війни – інформаційної, яка з 90-тих років ХХ століття стала, з одного боку, одним із найбільш уживаних засобів політичної боротьби, а з іншого – найбільш аналізованим предметом наукових розвідок.

Враховуючи той факт, що політика – це сфера управління усіма суспільними процесами, а держава є єдиним джерелом легітимного насилля, явище інформаційної війни важко помислити за межами політичного. Будь-яка війна, у тому числі інформаційна, переважно носить політичний характер, адже має за мету або ж завоювання, утримання, зміцнення політичної влади, або ж нав'язування політичної волі суб'єктами об'єктам публічного управління.

Інформація завжди була дієвим елементом політичної боротьби (агітація, пропаганда, дезінформація тощо). Але сьогодні інформаційні операції вийшли на новий рівень і можуть нести системну загрозу, приміром, електронним системам державної інфраструктури, збройних сил, енергетичної царини, національній безпеці загалом і т. д. Сьогодні кіберпростір офіційно занесений до переліку областей, в яких може вестись війна. Він займає п'яте місце після суходолу, моря, повітря та космосу, тому що здатність контролювати, порушувати чи маніпулювати інформаційною інфраструктурою супротивника стала настільки ж визначальною, як перевага зброї у визначенні результату конфліктів. При дослідженні інформаційної війни стрижневим є поняття інформації. Адже інформаційна природа такого роду протистояння проявляється у тому, що інформація є або ціллю, або джерелом або середовищем для досягнення поставленої мети.

Інформаційна війна – один із найпереконливіших виявів переходу суспільства на якісно новий щабель. Вона доводить, що сьогодні існує нове середовище, де фізична та нефізична реальності співіснують і є однаково цінними, і в якому держави повинні довести свій авторитет, для чого спеціально розробляються нові режими ведення війни. Перехід до нефізичного домену створює ґрунт для поперечності інформаційної війни. Цей непростий аспект легше зрозуміти, коли інформаційна війна порівнюється з традиційними формами ведення війни. Традиційно війна тягне за собою застосування насильства держави через державні збройні сили для визначення умов управління визначеною територією. Це обов'язково насильницьке явище, яке передбачає людські жертви та шкоду як військовій, так і цивільній інфраструктурам. Тут держава стикається з проблемою, як мінімізувати збитки та втрати, забезпечуючи перемогу над супротивником.

Інформаційна війна відрізняється від традиційних бойових дій у кількох аспектах, головним чином тим, що вона не обов'язково насильницьке та руйнівне явище. Наприклад, в інформаційній війні може використовуватися комп'ютерний вірус, здатний порушити або заборонити доступ до бази даних супротивника, і тим самим це може

завдати серйозної шкоди супернику без фізичних проявів сили чи насильства. Окрім цього, інформаційна війна не обов'язково залучає людей. У цьому сенсі може використовуватися автономний штучний агент.

«Використання методів інформаційної війни набуває різних форм, і всі вони переносяться через протести за повалення чи істотне ослаблення політичних, економічних та соціальних умов чинної влади. Це інформаційна війна та інформаційно-військові компоненти, які використовуються для так званих «кольорових» революцій» [3, с. 137].

«Інформаційна війна все частіше перераховується поряд із ядерною, хімічною та біологічною зброєю як потенційна зброя масового знищення або, принаймні, як зброя масових зривів» [2, с. 57].

Сьогодні конкурентами в веденні інформаційної війни можуть бути, злочинці, нефункціональний або незадоволений персонал, постачальники, хакери, спецслужби, іноземні та внутрішні уряди, медіа-клієнти та групи тиску. Як зрозуміло з вище наведеного переліку, не завжди суб'єкти інформаційної боротьби є представниками політики, але їхні дії з необхідністю впливають на соціально-політичні процеси у країні або низці держав, і таким чином, набувають політичного змісту.

«Інструменти» інформаційної доби, що включають швидкість і точність, вже стали частиною поля бою. Тільки найвищої якості солдати, керівники, штаби та організації, які розуміють важливість швидкості та точності в обробці інформації та її застосування зможуть досягти успіху в таких умовах» [4, с. 15].

Одна з ключових проблем ведення інформаційної війни пов'язана з розробкою шляхів боротьби з потенціалом швидких радикальних інновацій, з якими стикається публічна політика в умовах інформаційного суспільства. Домен безпеки, можливо, є однією з найбільш постраждалих областей, оскільки «конкуренти» стикаються один з одним безпосередньо, а не на ринку з більш-менш інертною клієнтською базою, і політична влада сама є «конкурентом», а не лише установником правил або замовником.

Державна політика має ініціативну сторону, будуючи інфраструктуру в широкому розумінні цього слова, а також реакційну сторону. У сучасному контексті інфраструктура має включати такі пункти, як стандартизація, законодавство, міжнародні режими, регуляторні агенції та структури для попередження, оповіщення та реагування на загрози. Інноваційний потенціал інформаційного суспільства вимагає розбудови інфраструктури, здатної управляти широким спектром потенційних майбутніх подій, переважна більшість

з яких ніколи не здійсниться. Для цього потрібно широко використовувати сценарії та інші якісні методології передбачення. Крім того, цілеспрямоване реагування на кризу проти інноваційного супротивника вимагає, щоб знання, створені в сценарних вправах та прогнозах можливих концепцій нападу, були доступними і корисним для аналітиків.

Література:

1. Голубовська В. Інформаційне суспільство: можливості, проблеми та перспективи розвитку. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/13gvsprr.pdf>.
2. Eriksson A. Viewpoint: Information Warfare: Hype or Reality? URL: <https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/npr/erikss63.pdf>.
3. Shibaev D. State Policy Against Information War. URL: <file:///C:/Users/dell%2015z/Downloads/182-348-1-SM.pdf>.
4. Sullivan G. War in the Information Age. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/109690/War_Information_Age.pdf.

Хрустінський О. В., старший викладач кафедри політології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

РОЗБУДОВА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: БАЗОВІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ

Політична партія є інструментом у реалізації системного впливу громадян на прийняття важливих рішень у державі. Тому створення та власне розбудова партії являється надважливим й складним процесом із застосуванням організаційного, матеріального й, відповідно, людського ресурсу. Конституцією України визначається й гарантується право громадян на свободу об'єднання в політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод, і задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Необхідно виокремити щонайменше декілька систем, які формують процес створення та діяльності політичної систем та партій. Безумовно, їх існування пов'язане з особливостями політичної культури, традицій й політико – культурним полем існування добровільних об'єднань громадян, які прагнуть отримати

вплив на механізми влади. Загалом можна виокремити західну, східну та транзитивну модель подібного форматування (розбудови й подальшої діяльності політичної партії). У першій домінують політичні партії з власними політичними традиціями й чітким ідеологічним базисом, у другій, ідеологічний базис доповнюється культурною специфікою (а часто, також і релігійною), держава виявляє по відношенню до більшості політичних партій арбітражну й патерналістську роль, у третій, закономірно знаходять вияв синтезуючі «захід» і «схід» тенденції, проте маркером такої моделі є нестабільність та постійні процеси атомізації партійної системи (більшість партій не мають постійного зв'язку з виборцями, ідеології, відбувається стихійна розбудова). В умовах глобалізації виникає тенденція до міжнародного «запозичення» технологій створення й розбудови партій, роботи з активом та електоратом тощо. Політичні партії доповнюють свій корпоративний потенціал елементами західного консалтингу, навіть запрошують у електоральний період американські та європейські консалтингові агентства («Aristotle International», BGR Group, «Ogilvy & Mather», «Burson%Marsteller»).

Аналізу діяльності політичних партій, формування демократичних механізмів внутрішньопартійних відносин у процесі взаємодії влади та громадянського суспільства присвячені праці таких вчених, як Г. Ашин, Р. Арон, П. Бурдє, Л. Вайтхед, Д. Волдрон, А. Віддавські, О. Гаман-Голутвіна, О. Дегтярьов, Ф. Закарія, Т. Карозерс, Г. Колбеч, Н. Мотрошилова, В. Парсонс, А. Пшеворський, Д. Растоу, О. Тоффлер, А. Шедлер, Т. Шмачкова, Ф. Шміттер та ін. Особливості організаційного розвитку політичних партій в Україні досліджують українські вчені, – зокрема А. Білоус, В. Литвин, М. Обушний, М. Примуш, А. Романюк, Ю. Шведа. Окремі аспекти розвитку партійних організацій висвітлено в роботах таких вітчизняних дослідників, як-от: В. Базів, О. Гарань, О. Дергачов, М. Коваль, А. Колодій, А. Мелешевіч, К. Меркотан, А. Моїсєєва, І. Павленко, М. Рогозін, С. Сіра, М. Томенко, В. Фесенко, Ю. Шайгородський, О. Шумельда, В. Якушик.

Значну увагу проблематиці партійного менеджменту та розбудови партійної структури приділяють український вчений В.В. Мейтус. Він робить акцент на процесах розбудови партійної структури, й особливо, на ролі продукування власної стратегії («разом зі створенням відповідного стратегічного відділу»)[1]. Автор зазначає, що «стратегія політичної партії визначається як сукупність правил, схем, установок, методів, якими партія керується, приймаючи рішення у процесі своєї діяльності тому конкретному контексті, в якому

партія існує та діє» [1, с. 128]. Важливо правильно вибрати стратегію у електоральному процесі, однак це зовсім не виключає ролі керівника, який має змогу використовувати різні методи для досягнення однієї мети (перемоги на виборах) [2]. Політичну партію можна уявити у вигляді елементів, що пов'язані між собою і утворюють системно-структурну організацію: політична партія складається з організаційної структури, лідера, ідеологічного компоненту, фінансової (матеріальної) бази, соціальної основи (платформи), форм діяльності (роботи) [5]. Окремо слід визначити, що політична партія має інтеракцію з колом так званих «симпатизантів», які можуть надати певну допомогу у досить різних питаннях, зокрема виступати у ролі тимчасових активістів безпосередньо при розбудові партійної структури.

Конкретний спосіб реалізації партіями цієї ролі залежить від особливостей законодавства, яке регулює їх діяльність: Конституції, законів про партію і виборчого законодавства [4]. Ці норми створюють загальну рамку, в яких діють політичні партії. Реалії ж діяльності конкретних партій залежать від внутрішніх норм, традицій, взаємодії між керівництвом і партійцями, різними рівнями партійної організації, між партією та суспільством у цілому. При цьому в Україні партії здебільшого впадають у організаційну «сплячку», стан деактивізації в міжелекторальний період, активізуючись лише перед виборами [4]. Це визначає низький ступінь співпраці між партіями і громадянським суспільством, слабку спроможність партій до залучення виборців, роботи у якості «каналу соціальної й політичної мобільності». Так, на думку Р. Шай, викладеній у статті «Проблеми функціонування політичних партій в Україні та шляхи удосконалення їхньої діяльності», слід врахувати: «У сучасних українських реаліях партії належно не вирішили питань організаційної розбудови та зворотного зв'язку із членами партій, із громадськістю. В Україні, по суті, створена партійна модель влади, а подальший однобічний розвиток вітчизняного законодавства спрямований на додаткове стимулювання партійно-політичної системи України і розмежування конституційно-правового статусу політичних партій. Це, на нашу думку, може призвести лише до посилення відірваності політичних партій від суспільства, їх одержавлення, перетворення більшості громадських об'єднань на зручний інструмент маніпулювання суспільством» [6, с. 285]. У свою чергу це зумовлює низький рівень довіри громадян до партій і суттєво відбивається на результатах виборчих кампаній (жодній партії в Україні не вдалося здобути підтримку більше, ніж третини виборців; партії, які збирають 10% голосів виборців, вважаються в Україні «великими»).

Необхідно приділити увагу трьом головним аспектам діяльності сучасних партій: законодавчому регулюванню створення і функціонування партій; організації партійного життя в «неелекторальний» період – між виборами; основам діяльності партій у виборчий період, максимізації виборчих результатів. В основу розбудови політичної партії, а саме створення функціональної й ефективної організації на всіх рівнях діяльності закладено комунікативну складову. Процес розбудови акумулює у собі вертикальну й горизонтальну комунікації. На думку К.Ю. Одарченко «протиборство вертикальних та горизонтальних партійних комунікацій в одній взятій політичній силі є фактом, не зважаючи на якій стадії демократизації знаходиться партійна система, в якій вона функціонує. У демократичної політичної партії є вибір, який вектор розбудови внутрішньопартійної комунікації впроваджувати як політичну практику – чи укріплювати вертикальний принцип внутрішньої комунікації чи навпаки інвестувати в професіоналізацію горизонтальної комунікації в партії між різними групами інтересів» [3, с. 67].

Висновки. Розбудова політичної партії в умовах соціально-політичної й економічної нестабільності представляє собою досить складний процес, в межах якого слід констатувати наявність беззаперечних «плюсів» та декількох глибинних проблем й протиріч. Серед плюсів слід вказати на фактичний партійний плюралізм, розвинену політичну конкуренцію, а відповідно й технології політичного ПР та маркетингу. У перехідних системах, де інститути громадянського суспільства ще не зміцніли, суспільні інтереси часто підміняються вузько груповими інтересами тих, хто створив і безпосередньо фінансує партію (олігархічні партії). Така ситуація провокує до процесу комерціалізації партії, створення її лише за рахунок вдалої інвестиції. У практичному сенсі, така тенденція виражається у «купівлі – продажу» політичної партії, відповідному ренеймінгу та ребрендингу політичної сили. Звичайно у такому разі не може бути й мови про захист інтересів громадян та реалізацію політичної ідеології. При розбудові партія трансформується у корпоративну структуру, яка цілком підходить для короткочасного зіткнення у електоральній боротьбі, однак не має «рефлексивного» потенціалу для перманентного функціонування. Більшість політичних партій в Україні мають «електоральний» характер, тобто їх розбудова відбувається у контексті розгортання передвиборчої боротьби. Крім того, за умова посилення соціально-політичної турбулентності партії трансформуються у фіктивні «партійні проекти», які не мають

реальних організаційних структур на місцях та відчувають кадровий «голод», тобто нестачу професійних партійних функціонерів, активістів, відбувається тотальна віртуалізація діяльності тощо.

Література:

1. Мейтус В.В. Политическая партия: стратегия и управление / В. Мейтус, В. Мейтус. – К. : Эльга ; К. : Ника-Центр, 2004. – 400 с.
2. Мейтус В.В. Политическая партия: менеджмент избирательной кампании. – К.: Ника-Центр, 2005, 120 с.
3. Одарченко К.Ю. Специфіка горизонтальної та вертикальної партійної комунікації на тлі розбудови політичної партії / К.Ю. Одарченко // Політичне життя. – 2016. – № 4. С. 64–69.
4. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю. Якименка. – Київ: Центр Разумкова, 2017. – 428 с.
5. Хесс Х. Практическая работа в партии. Справочное руководство: Справочник: Пер. с англ. – М.: Європа, 2005. – 160 с.
6. Шай Р. Проблема функціонування політичних партій в Україні та шляхи удосконалення їхньої діяльності / Р. Шай // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 855. С. 282–286. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_45.

Шабанов М. О., кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ПОЛІТИЧНИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ РЕЖИМНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СУТНІСТЬ, ЗМІНИ, ДИНАМІКА

Політичний капітал – це сукупність чинників, що забезпечують носіям влади авторитет, довіру громадян та рівень впливу на перебіг суспільно – політичних процесів. Власне у вузькому значенні феномен політичного капіталу можна ототожнювати з довірою та лояльністю до дій влади, розглядати у якості своєрідної «платформи підтримки» Серед зарубіжних вчених політичний капітал як феномен досліджувався в працях П. Бурдьє, Н. Лумана, С. Ліпсета,

У. Шнейдера, Б. Міцтел, П. Штомпки, Ш. Айзенштадта, Б. Барбера, А. Селігмана та ін. Різні аспекти формування політичного капіталу й політичної довіри вивчають такі українські вчені, як А. Колодій, Є. Головаха, В. Ігнатов, А. Ковальова, О. Крутій, С. Макеєв, В. Мальцев, І. Мартинюк, С. Наумов, В. Нечипоренко, Н. Паніна, А. Ручка та ін. В більшості політичний капітал розглядається як категорія політичної соціології [1]. Для побудови правильної аналітичної моделі, необхідно зрозуміти, що «капітал – важлива категорія в соціологічній концепції П. Бурдьє. Від початкового капіталу залежить здатність агента панувати у присвоєному просторі. П.Бурдьє виділяє такі види капіталу: економічний, культурний, соціальний і символічний. Економічний капітал – це володіння матеріальними благами, до яких можна віднести гроші, а також будь-який товар у широкому розумінні цього слова. Культурний капітал – освіта (загальна, професійна, спеціальна) та відповідний диплом, а також той культурний рівень індивіда, який йому дістався від сім'ї і засвоєний у процесі соціалізації. Соціальний капітал – ресурси, пов'язані з приналежністю до групи: мережа мобілізуючих зв'язків, якими не можна скористатися інакше, як за допомогою групи, що володіє владою і здатністю надати «послугу за послугою» (сім'я, друзі, церква, асоціація, спортивний або культурний клуб і т. п.). Символічний капітал – різновид соціального, пов'язаний з певним авторитетом, репутацією» [6, с. 73].

У суто політологічному сенсі даний феномен набуває конкретніших обрисів та функцій у реальних соціально-політичних процесах [5]. Зокрема до нього апелюють політичні консультанти й практикуючі політтехнологи створюючи, корегуючи, навіть, руйнуючи політичний імідж, бренд, репутацію, легенду, політичний міф тощо. Слід диференціювати щонайменше два основних види політичного капіталу: репутаційний та представницький. Репутаційний політичний капітал – це оцінка довіри до партії або окремого політика, де важливим аспектом діяльності є надійність. Представницький політичний капітал – аналіз та оцінка впливу політика або політичної партії на політичне життя, процеси, інститути, загальний політичний курс. У вимірі реальних політичних відносин відокремити елементи даних видів політичного капіталу вкрай важко. Часто причиною цього стає брак об'єктивної інформації про функціонування політичної партії, репутацію політика, державного діяча та ін. Білими плямами у зіткненні видів політичного капіталу користуються під час конкурентної боротьби за вакантні позиції у державному апараті, під час виборчих перегонів.

Політичний капітал акумулює підтримку по відношенню до політичного лідера, партії, держави в цілому. Найбільш вагомою функцією політичного режиму є регуляція відносин між державними інституціями та інституціями громадянського суспільства. Здатність до подібного налагодження визначає здатність режиму до відтворення та забезпечує політичній еліті (істеблішменту) легітимізацію власних дій та рішень. Безумовно, набуття політичного капіталу стає головною метою в межах режиму та за будь-яких обставин оскільки перманентно існує потреба у налагодженні системної інтеракції держава – громадянське суспільство (окремі інституції якого можуть вдаватися до протестів задля переформатування всієї режимної політики [3]. Прикладом чого є протести у червні 2020 року, що охопили США та деякі країни Західної Європи).

У цьому сенсі політичний капітал можна втратити або «заощадити» на ньому під час електоральних перегонів. Ті ж самі електоральні перегони слугують «трампліном» для зростання динаміки політичного капіталу. На думку українських науковців Г.О. Кучабського та С.С. Погорелова: «Характер взаємостосунків між представниками влади й громадянами може бути різним. Влада припускає не тільки власне владні взаємостосунки, керівництво й підкорення між представниками влади та громадянами. Це також довіра до владних структур, надія на захист, допомогу, підтримку в складних життєвих ситуаціях громадян по відношенню до влади й здатність влади (або її нездатність) відповідати цим очікуванням. Кредит довіри до влади залежить від характеру реальних взаємодій, які складаються між владою і громадянами» [4, с. 104]. Сьогодні особливою формою контролю стає громадський контроль, де спільноти намагаються здійснювати контролюючі функції по відношенню до політичних суб'єктів. Фактично громадський контроль набуває поширення саме через дисфункційність окремих владних інституцій. Він представляє собою механізм участі громадян в управлінні державними справами. Часто субектами громадського контролю стають політичні партії, профспілкові організації, органи саморганізації населення, волонтерські організації, спілки молоді та ін. У справі подолання корупції на всіх рівнях владної вертикалі та у контексті політики прозорості влади даний механізм стає незмінним. Він – це основа демократизації у будь-якому суспільстві, де остаточно не закріплені у практичному вимірі соціально – політичних відносин здатність до оновлення владних інституцій та системність таких оновлень й відповідна підзвітність громадянам. Громадський контроль може сприяти наявній політичній конфронтації

по відношенню до носіїв влади або зростанню довіри до них. Необхідною умовою зростання політичного капіталу владу у такому разі є публічність та загальна відкритість до громадського моніторингу, відсутність штучних перепон, які встановлюються в межах авторитарних й гібридних режимів (особливо за умов домінування корпоративних й олігархічних інтересів). Щодо недемократичних режимів, то основним засобом формування політичного капіталу стає політична мімікрія та популізм. Авторитарні лідери сьогодення не намагаються слідувати ідеологічним доктринам, які охоплюють широкі маси населення та мають на меті перебудову суспільних основ. В умовах глобалізаційних трансформацій авторитарних режимам достатньо слідувати певним мікро – ідеологіям (тобто груповим інтресам). Часто можна відмітити мімікрію авторитарних політичних режимів у псевдodemократії саме завдяки пролонгуванню риторики ліберально-демократичної риторики, різноманітних свобод, зокрема – вільного ринку, свободи віросповідання, свободи обирати владу тощо. У реальності демократична риторика залишається лише фасадом системного авторитаризму та не має жодного відношення до реальних демократичних чи перехідних режимів.

Політичний капітал залишається проблемним аспектом у становленні демократичного режиму в Україні. Інституційне середовище України не має чітких механізмів протидії авторитарній та загалом «силовій» перспективі, оскільки слід відмітити його загальну «гнучкість» та здатність до трансформації у відповідності до вимог певного політичного запиту. Кадрова складова у такій системі постійно потребує оновлень. Політичний режим, який постійно зазнає трансформацій, потребує підтримки й довіри, лояльності до певних системних реформ з боку громадян. Якщо наявною є криза довіри, то вкрай складно досягнути нового формату суспільного договору і забезпечити консолідацію демократії [7].

Висновки. Політичний капітал є необхідною умовою підтримки стабільності та високого рівня впливу в межах сучасного політичного режиму. Формування політичного капіталу у демократичних та недемократичних режимах відбувається у різних спосіб за умов трансформаційних змін. У демократіях превалюють методи залучення громадян до обговорення важливих питань політичного життя, зберігається високий рівень відкритості й підзвітності влади. Політики часто застосовують прийоми політичного маркетингу, реклами для підвищення рівня довіри до власних дій (реформ). В межах недемократичних політичних

режимів системними засобами формування політичного капіталу стають популізм, політична мімікрія та гра на найбільш архаїчних елементах соціальної свідомості громадян.

Література:

1. Бурдьє П. Политический капитал / Пьер Бурдьє // Социология политики. – М.: Socio-Logos, 1993. – С. 208-215.
2. Бурдьє П. Формы капитала / П. Бурдьє. – М.: Росспэн, 2004. – 242 с.
3. Крутий О. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості: [Монографія] / Олена Крутий. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008 – 236 с.
4. Кучабський О.Г. Довіра до органів публічної влади як ключовий фактор ефективності державного управління / О.Г. Кучабський, С.С. Погорелий // Дежавна політика. С. 103 – 108
5. Лісеєнко О. Динаміка політичного капіталу в Україні / О. Лісеєнко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1 (10). – С. 90–96.
6. Пержун В. Соціологія політики П. Бурдьє: категоріальний апарат, неординарні ідеї, нове осмислення / В. Пержун // Релігія та Соціум. – 2013. – №2(10). С. 69 – 74
7. Полторак В.А. Політичний капітал як найважливіший чинник організації електорального маркетингу на електоральному ринку / В.А. Полторак, О.Є. Шинкаренко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2016. – Вип. 69-70. – С. 81-86
8. Шаповаленко М.В. Політична стабільність та політичний капітал в умовах трансформації суспільства / М.В. Шаповаленко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – Випуск 14: збірник наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 45-51

Явір В. А., доктор політичних наук,
старший науковий співробітник
відділу правових проблем політології

*Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

ВЗАЄМОДІЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТУ

Характерною тенденцією розвитку сучасного світу є інтенсифікація етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. Ці процеси можна одночасно спостерігати на рівні однієї держави, що означає їх нерозривний зв'язок і вказує на необхідність їх системного дослідження. Для сучасного світу вже типовою стала ситуація, за якої держава, котра виникла внаслідок етнополітичної дезінтеграції, в тому числі реалізації права народів на самовизначення, бере участь в інтеграційних проектах, але при цьому продовжує боротися з дезінтеграційними тенденціями, проявами сепаратизму всередині.

Етнополітична інтеграція та дезінтеграція раніше сприймалися виключно як об'єктивні закономірності етнонаціонального розвитку людства, але в сучасному світі ситуація під тиском інформаційних технологій, нових гібридних методів ведення війни змінилася. Дезінтеграційно-інтеграційні процеси застосовуються як політичні технології, інструменти тиску на суверенні держави, пропаганди та маніпулювання міжнародною громадською думкою, хоча в жодній концепції, стратегії розвитку держав не зустрічаємо намірів, які стосуються дезінтеграції держави або її участі в дезінтеграційних проектах. Однак на практиці виявилось, що зовнішня етнонаціональна політика багатьох країн містить етнотериторіальні претензії до сусідніх держав, де проживає її національна меншина.

Приклад України демонструє, що етнополітична дезінтеграція з подальшою інтеграцією чи без неї може бути застосована як політична технологія у будь-якій державі, яка має поліетнічний склад населення, міжетнічні суперечності або суперечності щодо історичної належності територій, населених представниками національних меншин [1, с. 5]. Оскільки такі характеристики притаманні більшості поліетнічних держав, всі вони можуть стати об'єктом етнополітичної дезінтеграції та подальшої інтеграції анексованих територій у позаправовий спосіб.

Досліджуючи особливості та сутність процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції, неможливо оминати питання їх балансу в межах конкретної етнополітичної системи (держави, наддержавного утворення) як запоруки етнополітичної стабільності. В. Таран пропонує розглядати нестійкість через відсутність балансу і рівноваги як стан нестабільності політичної системи [2, с. 96]. Нестабільність є неконтрольованою, з непрогнозованими наслідками і у зв'язку з цим вважається загрозовою для розвитку етнополітичних систем, а також негативно сприймається її складовими. З цього випливає, що стабільний розвиток держави як етнополітичної системи можливий в умовах рівноваги дезінтеграційно-інтеграційних тенденцій. Т. Вороніна розглядає інтеграцію та дезінтеграцію як прояв внутрішніх суперечностей інтеграційної системи. Дослідниця намагається виявити сутність та механізм прояву дезінтеграції у чинних та дезінтегрованих інтеграційних об'єднаннях, а також пропонує типологію дезінтеграції на основі внутрішніх і зовнішніх причин виникнення та масштабів проявів [3, р. 119].

Т. Заболотна доходить висновку, що політичній системі притаманна одночасність розвитку інтеграційних та дезінтеграційних процесів, досліджуючи ці процеси в світі після Другої світової війни. Вчена називає дискусійним питання, чим насправді є інтеграція – триваючим процесом або кінцевим продуктом, результатом процесу або процесом, що приводить до певного кінцевого стану [4, с. 28]. Взагалі питання процесу або стану як критерію оцінки, своєрідного вимірювання дезінтеграційно-інтеграційних процесів є одним з наріжних для вчених, що розглядають ці процеси у вузькому сенсі – розпаду або об'єднання держав як етнополітичних утворень. М. Заболотна пропонує вирішити цю дилему шляхом аналізу та констатації різних етапів інтеграції – від 1) зв'язків взаємозалежності в плюралістичній міжнародній системі; до 2) перетворення держави на елемент в системі цивілізованих держав з метою формування єдиної політичної та економічної спільноти.

Хоча взаємодія етнополітичних процесів вважається в етнополітології однією із закономірностей розвитку людства, проте не знайшла належного наукового обґрунтування. Процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції досліджувалися окремо, причому акценти зміщувалися в бік етнополітичної інтеграції. Це обумовлено тим, що дезінтеграція сприймається переважно як деструктивний етнополітичний процес, який проявляється в іредентизмі, сепаратизації, сецесії, що досліджуються як окремі

етнополітичні явища. Суверенні держави намагаються заблокувати ці дезінтеграційні прояви з метою збереження територіальної цілісності.

Процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції є взаємопов'язаними, взаємозумовленими, трансформуються один в одного, їх інтенсивність підвищується в сучасному світі. Міждисциплінарний підхід до дослідження етнополітичної інтеграції та дезінтеграції уможливорює отримання інтегративного знання про характеристики та особливості цих процесів. Вони мають об'єктивний, об'єктивно-примусовий або примусовий характер, позаяк супроводжують процес еволюції етносу та розвитку держави як етнополітичного організму, можуть бути наслідком цілеспрямованого впливу або комбінації цих чинників. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція характеризуються багаторівневістю, нерівномірністю розвитку й реалізації форм, залежністю від політичних, геополітичних, економічних, соціальних та інших внутрішніх та зовнішніх чинників.

Слушність цих припущень підтверджують також теорія Т. Вороніної, яка вважає що інтеграційні та дезінтеграційні тенденції присутні одночасно в кожній системі. І саме домінування інтегративних забезпечує її стійке існування [5, с. 122]. Якщо ж домінують дезінтеграційні тенденції, це створює загрозу цілісності інтеграційного об'єднання, що підтверджує практика розпаду СРСР, суперечності в Європейському союзі, які найгостріше проявилися в період світової фінансово-економічної кризи 2008 р. Однак, на нашу думку, посилення дезінтеграційних тенденцій не завжди означає неминучий розпад етнополітичної системи як інтеграційного утворення. В світі достатньо прикладів таких етнополітичних систем – поліетнічних державних інтеграційних утворень, сповнених етнонаціональних суперечностей, міжетнічної напруги та етнічних конфліктів, які балансують на межі розпаду і утримуються разом, наприклад, виключно шляхом застосування силових засобів з боку недемократичного політичного режиму (Російська Федерація).

Діалектична взаємодія інтеграції та дезінтеграції є одним із джерел етнополітичного розвитку [6, с. 117]. Цим процесам притаманна рівновага, почергова трансформація один в одного. Етнополітична інтеграція може розвиватися у напрямку зміцнення єдності або, навпаки, трансформуватися в етнополітичну дезінтеграцію. Це дає підстави розглядати державу як етнополітичну систему, що перебуває в стані дезінтеграції, інтеграції або рівноваги. Якщо етнополітичне утворення не розпадається, то це свідчить про рівновагу інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій. Якщо ж до його складу продовжують інтегруватися інші держави – про домінування

етнополітичної інтеграції над дезінтеграцією. Етнополітична інтеграція створює умови для етнополітичної дезінтеграції, і навпаки. Розуміння етнополітичної інтеграції та дезінтеграції потребує корекції з урахуванням реалій, викликів, принципово нових форм взаємодії (удосконалення інформаційних технологій, технологій зв'язку) в сучасному світі [7, с. 170].

Прикладом нестабільної етнополітичної системи, яка містить етнічні, територіальні суперечності та залежна від зовнішньополітичних гравців, є Молдова. В цій державі переплелися дезінтеграційно-інтеграційні процеси, які врівноважують одне одного, не дозволяючи Молдові просуватися в жодному з напрямків інтеграції/дезінтеграції [8, с. 313]. Політичний курс на етнополітичну інтеграцію Молдови з Румунією перешкоджає вирішенню Придністровського конфлікту, реінтеграції територій невизнаної республіки та загрожує подальшою дезінтеграцією – сецесією Гагаузії. Уніоністська політика призвела до «демомдовенізації», тобто заперечення молдовської державності. Румунія, зі свого боку, заохочує інтеграцію обох держав, маючи намір інтегрувати Молдову до свого складу, про що свідчить багаторічна політична риторика еліт та спрощена процедура надання молдованам румунського громадянства. Але етнополітична інтеграція з Румунією означає втрату державності та остаточну втрату надії на вирішення Придністровського конфлікту шляхом повернення території невизнаної республіки до складу Молдови.

Література:

1. Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід і Україна: наукова записка / Кресіна І.О., Явір В.А., Ходаківський М.Д. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2018. 120 с.
2. Таран В. О. Нестабільне суспільство як форма прояву соціального розвитку // Культурологічний вісник. 2014. Вип. 33. С. 89-97.
3. Воронина Т. Интеграция и дезинтеграция как проявление внутренних противоречий интеграционной системы // Terra Economicus. 2013. Vol. 11. № 1-2. Р. 119-123.
4. Заболотна М. Ф. Роль інтеграційних та дезінтеграційних процесів у сучасному світі // Грані. 2015. № 10 (1). С. 27-31.
5. Воронина Т. Цит. праця.

6. Філософія. Хрестоматія: навч. посіб. / за ред. Дротянко Л. Г., Матюхіної О. А., Онопрієнка В. І. Київ: Вид-во НАУ, 2009. 244 с.
7. Явір В.А. Особливості та труднощі напрацювання політики реінтеграції України // *Politicus*. 2017. Вип. 5. С. 167-170.
8. Вітман К. М. Сучасний етап інтеграції Румунії та Молдови: дворівнева гра внутрішньої та зовнішньої політики // *Порівняльно-правові дослідження*. 2012. № 1/2. С. 310-317.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

учасників
міжнародної науково-практичної
конференції

«НОВІ ЗАВДАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК У ХХІ СТОЛІТТІ»

19–20 червня 2020 р.
м. Київ

Видавник – ГО «Київська наукова суспільнознавча організація»

Адреса для кореспонденції: 04108, м. Київ, а/с 62

Електронна пошта: events@kyivnso.org.ua

Веб-сторінка: www.kyivnso.org.ua Т: +38 066 555 48 69

Підписано до друку 22.06.2020 р. Здано до друку 23.06.2020 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 4,65.
Тираж 50 прим. Зам. № 2306-20.